

Торайғыров университетінің
ҒЫЛЫМИ ЖУРНАЛЫ

НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ
Торайғыров университета

**ТОРАЙҒЫРОВ
УНИВЕРСИТЕТІНІҢ
ХАБАРШЫСЫ**

Гуманитарлық сериясы
1997 жылдан бастап шығады

**ВЕСТНИК
ТОРАЙҒЫРОВ
УНИВЕРСИТЕТА**

Гуманитарная серия
Издается с 1997 года

ISSN 2710-3439

№ 2 (2023)

Павлодар

**НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ
Торайгыров университета**

Гуманитарная серия
выходит 4 раза в год

СВИДЕТЕЛЬСТВО

о постановке на переучет периодического печатного издания,
информационного агентства и сетевого издания
KZ46VP400029271
выдано
Министерством информации и общественного развития
Республики Казахстан

Тематическая направленность
публикация материалов в области истории,
правоведения и общественных наук

Подписной индекс – 76131

<https://doi.org/10.48081/ZIGM2647>

Бас редакторы – главный редактор

Бегимтаев А. И.

к.полит.н.

Заместитель главного редактора

Шамшудинова Г. Т., *доктор PhD,*

ассоц. профессор

Ответственный секретарь

Турлыбекова А. М., *к.и.н., ассоц. профессор*

Редакция алқасы – Редакционная коллегия

Акишев А. А.,	<i>д.полит.н., профессор;</i>
Алтыбасарова М. А.,	<i>к.полит.н., доцент;</i>
Ветренко И. А.,	<i>д.полит.н., профессор (Россия);</i>
Шашкова Я. Ю.,	<i>д.полит.н., профессор (Россия)</i>
Дронзина Т. А.,	<i>д.полит.н., профессор (София, Болгария)</i>
Абдикакимов М. Т.,	<i>доктор PhD</i>
Ермаханова С. А.,	<i>к.социол.н.</i>
Сағиқызы А.,	<i>д.филос.н., профессор;</i>
Кожамжарова М. Ж.,	<i>к.филос.н.</i>
Ахметова Г. Г.,	<i>к.филос.н., профессор;</i>
Уызбаева А. А.,	<i>доктор PhD;</i>
Аубакирова С. С.,	<i>доктор PhD</i>
Альмуханов С. Х.,	<i>к.филос.н., профессор;</i>
Кадыралиева А. М.,	<i>доктор PhD;</i>
Манасова М. М.,	<i>доктор PhD;</i>
Ахмеджанова Г. Б.,	<i>д.ю.н., профессор;</i>
Олжабаев Б. Х.,	<i>к.ю.н., ассоц. профессор;</i>
Ишеков К. А.,	<i>д.ю.н., профессор (Россия);</i>
Таштемханова Р. М.,	<i>д.и.н., профессор;</i>
Азербайев А. Д.,	<i>доктор PhD;</i>
Шокубаева З. Ж.	<i>(тех. редактор).</i>

За достоверность материалов и рекламы ответственность несут авторы и рекламодатели

Редакция оставляет за собой право на отклонение материалов

При использовании материалов журнала ссылка на «Вестник Торайгыров университета» обязательна

МАЗМҰНЫ

«ТАРИХ» СЕКЦИЯСЫ

Шабамбаева А. Г., Акшанова А. М.

Тарихи зерттеулердегі өмірбаянның рөлі:

эволюциясы және маңызы 6

«САЯСАТТАНУ» СЕКЦИЯСЫ

Каппасова Г. М.

Жастар саяси процестің объектісі

және әлеуметтік субъектісі ретінде 20

«ФИЛОСОФИЯ» СЕКЦИЯСЫ

Альмуханов С. Х., Султанова Г. Ш., Смагулова Б. Т.

Білім беру философиясының аксиологиялық аспектілері 32

Хафиз Ф. Қ.

Ислам факторы посткеңестік Қазақстанда 45

Авторлар туралы ақпарат 59

Авторларға арналған ережелер.....62

Жарияланым этикасы.....74

СОДЕРЖАНИЕ

СЕКЦИЯ «ИСТОРИЯ»

Шабамбаева А. Г., Акшанова А. М. Роль биографии в исторических исследованиях: эволюция и значение.....	6
---	---

СЕКЦИЯ «ПОЛИТОЛОГИЯ»

Каппасова Г. М. Молодежь как объект и социальный субъект политического процесса.....	20
---	----

СЕКЦИЯ «ФИЛОСОФИЯ»

Альмуханов С. Х., Султанова Г. Ш., Смагулова Б. Т. Аксиологические аспекты философии образования	32
Хафиз Г. К. Исламские факторы постсоветском Казахстане	45
Сведения об авторах.....	60
Правила для авторов	62
Публикационная этика	74

CONTENT

SECTION «HISTORY»

Shabambaeva A. G., Akshanova A. M. The role of biography in historical research: evolution and significance .	6
---	---

SECTION «POLITOLOGY»

Каппасова G. Youth as an object and social subject of the political process.....	20
--	----

SECTION «PHILOSOFY»

Almukhanov S. Kh., Sultanova G. S., Smagulova B. T. Axiological aspects of the philosophy of education	32
Khafiz G. K. Islamic factors in post-soviet Kazakhstan.....	45
Information about the authors.....	61
Rules for authors	62
Publication ethics.....	74

«ТАРИХ» СЕКЦИЯСЫ

МРНТИ 03.01.09

<https://doi.org/10.48081/PIOA1833>

***А. Г. Шабамбаева**¹, **А. М. Акшанова**²

^{1,2}Торайғыров университеті,
Қазақстан Республикасы, Павлодар қ.

*e-mail: shabambaeva.anar@mail.ru

ТАРИХИ ЗЕРТТЕУЛЕРДЕГІ ӨМІРБАЯННЫҢ РӨЛІ: ЭВОЛЮЦИЯСЫ ЖӘНЕ МАҢЫЗЫ

Мақала өмірбаянның зерттеудің жанры мен әдісі ретіндегі эволюциясын ежелгі дәуірден қазіргі заманғы көзқарастарға талдауға арналған. Еңбекте өмірбаян жанрының қалыптасуының миф-эпостардан бастап, тарих ғылымының дамуы арқылы өмірбаянның қоғамдық және гуманитарлық ғылымдардағы маңызды құрал ретінде шығуына дейінгі түйінді кезеңдері қарастырылады. Тарихи, мәдени және әлеуметтік процестерді түсінудің ең маңызды элементі ретінде жеке тағдырларды зерттеуді қамтитын «жеке тарих» ұғымына ерекше назар аударылады. Авторлар өмірлік фактілерді ғана емес, сонымен қатар жеке адамның ішкі әлемін қайта құрудың негізгі көздері ретінде эго-құжаттардың – жеке куәліктердің, күнделіктердің, естеліктер мен хаттардың маңыздылығына назар аудара отырып, өмірбаяндық көзқарас әдістерін талдайды. Сондай-ақ мақалада тарихи және жеке өмірбаянның теориялық концепцияларының дамуы, сондай-ақ бұл тәсілдің жаһандану және даралану жағдайында тарихи процесті түсінуге әсері қарастырылған. Зерттеудің маңызды аспектісі – өмірбаяндық әдісті пәнаралық құралға айналдыру, ол қазір тек тарихта ғана емес, әлеуметтануда, психологияда, мәдениеттануда да белсенді қолданылады. Өмірбаян, оның ішінде жеке тарих контекстінде тек ұлы тұлғаларды ғана емес, сонымен қатар бұқаралық әлеуметтік топтарды түсінудің маңызды тәсіліне айналуда, бұл зерттеушілерге өткенді неғұрлым толық және көп қырлы түсінуге мүмкіндік береді. Мақалада жеке тағдырлардың әлеуметтік және мәдени процестерге

әсерін талдаудың өмірбаяндық тәсілінің маңыздылығы, сонымен қатар оның қазіргі әлемдегі тарихи білімнің шекарасын кеңейтудегі рөлі ерекше атап өтілген.

Кілтті сөздер: өмірбаян, өмірбаяндық әдіс, есімнама, жеке тұлға.

Кіріспе

Есімнаманың жанр ретінде пайда болу мәселесі ғылымдағы күрделі мәселелердің бірі. Өмірбаяндық мәтіндердің бастауы адамдар мен оқиғалар туралы ақпаратты ауызша, мифтер мен эпостар арқылы беру заманы ежелгі дәуірден басталады. Алайда, өмірбаянның жанр ретінде пайда болуының нақты мерзімін анықтау мүмкін емес. Сұрақ ашық күйінде қалуда: бірінші өмірбаян деп нені қарастыруға болады және өмірбаяндық баяндауды қалыптастырудағы мифтер мен аңыздардың рөлі қандай? Есімнамалық тарихқа не жатады? Бұл мақалада ежелгі дереккөздерден бастап қазіргі ғылыми анықтамаларға дейінгі Өмірбаян эволюциясының негізгі кезеңдері қарастырылады.

Материалдар мен әдістер

Мақалада келесі әдістер қолданылады: Тарихи-аналитикалық әдіс; салыстырмалы әдіс; контекстік әдіс; микротарихи көзқарас; эго-құжатты талдау әдісі; пәнаралық көзқарас.

Нәтижелер және талқылау

Өткенге сілтеме жасай отырып, өмірбаяндық баяндау элементтері ата-бабаларының өміріндегі дәстүрлерді, рәсімдерді, батырлар мен оқиғаларды жеткізетін ақсақалдардың әңгімелерінде қалыптаса бастағанын көруге болады. Батырлардың істері, жаулардың шабуылдары, қасиетті рәсімдер туралы әңгімелер қоғамның мәдени жадының бір бөлігіне айналды. Батырлардың ерлігі, жаулардың шабуылдары, қасиетті рәсімдер туралы әңгімелер қоғамның мәдени жадының бір бөлігіне айналған. Шумердің «Гильгамеш туралы эпосы» сияқты мифтер мен эпостар тарихи тәжірибені ғана емес, өмір мен оқиғалар туралы шынайы немесе асырылған мәліметтерді де жеткізген.

Ақпаратты берудің бұл ежелгі түрлері Тарихи жадты сақтауда маңызды рөл атқарды. Олар ойын-сауық функциясын ғана емес, сонымен бірге ұжымдық сәйкестілік пен өткенді есте сақтаудың құралы болған. Бұл мәтіндердегі өмірбаян элементтері кейіпкерлердің сипаттамаларында, олардың ерліктері мен жеке қасиеттерінде көрінді, оларды өмірбаянның неғұрлым формальды жанрының ізашары ретінде қарастыруға болады.

Ежелгі мәтіндердің болуына қарамастан, ғалымдар алғашқы өмірбаяндар деп нені санауды қажет тақырыбында пікірталастарын жалғастыруда. Біреулер мифтер мен эпостарды протобиография деп санаса, ал басқалары Ежелгі Египет эпитафтары сияқты жазбаша дереккөздерге назар аударады. Зерттеуші А.И. Рейтблаттың пікірінше, өмірбаян тарихнамамен бір уақытта, «рулық мифологиялық сананың бұзылуы» және жеке адамды тайпаның немесе тұқымның тұтастығынан оқшаулау сәтінде пайда болады. Адамның тарихтың жеке субъектісі ретіндегі бұл бөлініс өмірбаян жанрын қалыптасуының негізі болды. [1].

Осы тұрғыдан алғанда, өмірбаянның пайда болуы жеке тұлғаның бірегейлігін және оның тарихтағы орнын түсінумен байланысты. Егер тарихнама ұжымдық жадыны құруға және әлеуметтік сәйкестікті түсінуге қызмет еткен болса, онда өмірбаян жеке тағдыр деңгейінде ұқсас функцияны атқарды.

XIX ғасырда тарих ғылымының дамуымен өмірбаян формальды ерекшеліктерге ие бола бастайды. Өмірбаян туралы алғашқы энциклопедиялық мақала 1891 жылы пайда болды, бұл жанрдың тәуелсіз ғылыми зерттеу объектісі ретіндегі маңыздылығын көрсетеді. «Брокгауз және Ефрон» сөздігіне сәйкес, өмірбаян тарих ғылымының талаптарына сәйкес бола тура жеке тұлғаның өмірінің сипаттамасы болып табылады. Бұл дегеніміз, өмірбаян сыртқы фактілерді тізімдеумен шектелмей, адамның рухани және адамгершілік дамуын бақылауға тырысуы шарт.

Белгілі Өмірбаян теоретигі и. Л. Беленький өмірбаянның екіұштылығын ғылыми зерттеу және көркем шығарма ретінде атап өтеді [2]. Өмірбаян бір уақытта фактілерді ұстанып, оларды түсіндіріп, жарқын және есте қаларлық тұлға бейнесін жасауы керек. Бұл өмірбаянды тарихи ғылым мен әдебиеттің элементтерін біріктіретін ерекше жанрға айналдырады.

Тарих ғылымының дамуының әртүрлі кезеңдерінде, басым зерттеу бағыттарына байланысты, Өмірбаян кейде екінші орынға өткен кездері болған. Ұзақ мерзімді әлеуметтік құрылымдар мен процестерді зерттеуге бағытталған «Анналар мектебінің» көпжылдық әсерінен өмірбаян маңыздылығын жоғалтқандай болды. 1990 жылдары өмірбаянға тәуелсіз жанр ретінде және тарихи зерттеу әдісі ретінде белгілі бір жалға сенім сақталды. Кейбір шетелдік тарихшылар диссертация тақырыбы ретінде өмірбаянды таңдамауға кеңес берілгенін еске алады. Алайда уақыт өте келе жағдай түбегейлі өзгерді.

«Анналардың» жетекші өкілдерінің бірі Жак Ле Гофф, Людовик әулиеннің түпнұсқа тарихи өмірбаянын жасағаны ғибраталарлық [3]. «Анналар мектебінің» негізгі қағидаларына адал бола отырып, тарихшы

патшаның өмірін кең тарихи процестер аясында ұсынды. Бұл кітап тарихнамадағы маңызды кезең болды, онда автор жеке тарихты өз заманының маңызды әлеуметтік, саяси және мәдени процестерін талдаумен біріктіре алды. Алайда, бұл жұмыс «Анналар мектебіне» тән жалпы тенденциялардан ерекшелік болып табылады.

Бүгінгі таңда өмірбаян тарих ғылымында берік орын алады және оның өткенді танудың бір жолы ретіндегі рөлін жоққа шығарушылар жоқ. Сонымен қатар, «Керемет адамдардың өмірі» сериясындағы өмірбаяндық кітаптардың танымалдығы артып келеді.

Соңғы онжылдықтарда ғылыми ортада өмірбаянға жанр және зерттеу әдісі ретінде қызығушылықтың артуы байқалды. Бұл құбылыс кездейсоқ емес, өйткені өмірбаян, дәстүрлі тарихи баяндаудан айырмашылығы, зерттеудің негізгі объектісі ретінде тұлғаға назар аудара отырып, өткенге басқаша көзқарас ұсынады. Бұл жағдайда тарихи оқиғалар мен процестер жеке тағдырдың объективі арқылы беріліп, бұл зерттеуге бірегейлік пен тереңдік береді. Бұл тұрғыда мәдениеттанушы В. Вейдле пікірімен келісеміз, ол өмірбаян жазуда тек жоғары мәдениет пен талантты ғана емес, сонымен қатар шығармашылық тұлға немесе ерекше тағдыр сияқты «стандарттауға» жаппайтынындығын түсінуді қажет ететіндігін атап өтті [4, с. 129].

Дәстүрлі, өмірбаян көрнекті тұлғалардың өмірін сипаттауға арналған әдеби немесе тарихи баяндау жанры ретінде қарастырылды. Алайда, қазіргі ғылыми контексте өмірбаян тек жанр болумен шектелмей, толыққанды зерттеу әдісі санатына көшті. Тарихшылар мен мәдениеттанушылар жеке тағдырды дәуірді, әлеуметтік ортаны немесе мәдени нормаларды зерттеу үшін «фокус» ретінде қарастыра отырып, кеңірек әлеуметтік және мәдени процестерді талдау үшін өмірбаяндық тәсілді көбірек қолданады. Сонымен, өмірбаянды ғылыми қолданудың мысалы ретінде көрнекті тарихи тұлғаларға ғана емес, сонымен қатар әртүрлі әлеуметтік топтардың өкілдеріне арналған зерттеулерді қарастыруға болады. Мысалы, жұмысшылардың немесе шаруалардың еңбек өмірбаяны, «кішкентай адамдардың» өмірбаяны көбінесе мәдени және әлеуметтік өзгерістерді түсіну үшін маңызды болып табылады. Олардың күнделікті өмірі мен микро-оқиғалары арқылы зерттеуші ірі оқиғалар мен мемлекеттік реформалардың шетінде қалатын тарихи контексті қайта құра алады.

Тәжірибе көрсеткендей, өмірбаян ғылыми тұрғыда тарихи фоннан тыс өмір сүре алмайды. Тіпті көркем өмірбаяндарда да автор өз кейіпкерінің өмірлік бұрылыстарын сенімді түрде қайта құру үшін тарихи контексті ескеруге мәжбүр. Осылайша, көркем өмірбаян тарихи дәуірдің көрінісіне

айналады, ал оның авторы тек жазушы ғана емес, сонымен бірге тарихшы болып шығады.

Сонымен қатар, таза тарихи және көркем өмірбаянның айырмашылығы бар. Егер біріншісінде деректі дәлдікке және нақты материалға баса назар аударылса, онда екінші авторда интерпретация үшін көбірек орын бар, бұл көркем өмірбаянды көркем шығармаға жақындатады. Алайда, екі жағдайда да өмірбаян адам табиғаты мен тарихи процесті білу және түсіну құралы болып қала береді.

Бүгінгі таңда өмірбаян зерттеу әдісі ретінде тарихта ғана емес, басқа пәндерде де белсенді қолданылады. Психологияда өмірбаяндық әдіс жеке тұлғаның дамуын, оның өмірлік дағдарыстары мен жарақаттарын талдау үшін қолданылады. Әлеуметтануда Өмірбаян арқылы әлеуметтік ұтқырлықтың ерекшеліктері, адам мен қоғамның өзара әрекеттесуі зерттеледі. Әдебиеттану мен мәдениеттануда жазушылар мен суретшілердің өмірбаяны олардың шығармашылығы мен оларға тиесілі мәдени ағымдарды түсінудің кілті ретінде қарастырылады.

Осылайша, өмірбаян тарихи және мәдени орта контекстінде адам өмірін неғұрлым толық талдау үшін әртүрлі әдістер мен тәсілдерді біріктіруге мүмкіндік беретін пәнаралық зерттеу құралы болып табылады. Ол гуманитарлық және әлеуметтік ғылымдар саласындағы зерттеушілерге жеке тағдыр объективі арқылы өткенді зерттеуге бірегей көзқарас ұсына отырып, жаңа мүмкіндіктер ашады.

Зерттеу құралы ретінде өмірбаян соңғы онжылдықтарда өзінің шекаралары мен қолдану аясын кеңейте отырып, айтарлықтай өзгерістерге ұшырады. Бүгінгі таңда оның маңыздылығы туралы тарихшылар ғана емес, әлеуметтанушылар, психологтар және гуманитарлық және әлеуметтік ғылымдардың басқа өкілдері де айтуда. Бұл процесс «өмірбаяндық бұрылыс» деп аталды, өйткені зерттеушілердің назары жеке өмірді кеңірек тарихи және әлеуметтік процестерді түсінудің негізгі элементі ретінде зерттеуге бағытталды.

Дамудың қазіргі кезеңінде өмірбаян саяси, экономикалық, мәдени және әлеуметтік процестерді зерттеудің маңызды құралына айналады. Жеке тұлғаның жеке өмірі үлкен тарихи оқиғалар мен құбылыстарды қарастыруға болатын «линза» ретінде қызмет етеді. Өмірбаян жеке тұлғалардың әлеуметтік және құқықтық институттармен қалай әрекеттесетінін, олардың өз заманындағы жаһандық оқиғаларды қалай қабылдайтынын және түсіндіретінін түсінуге көмектеседі.

Тарихшы Б. Кейн айтқандай, зерттеушілердің көбі жеке өмірді зерттеу тарихи оқиғалар мен кең ауқымды процестерді тереңірек түсінуге ықпал

етеді деп айтуда. [5]. Зерттеушілер ірі әлеуметтік, экономикалық және саяси оқиғалардың нақты тағдырларға қалай әсер ететінін көрсете отырып, жаһандық өзгерістер контекстінде жеке адамдардың өмірін талдайды. Бұл тәсіл жеке тәжірибені макротарихи процестермен байланыстыра отырып, күнделікті өмірдің микропризмасы арқылы тарихты қарастыруға мүмкіндік береді.

Қазіргі өмірбаяндық көзқарас дәстүрлі көзқарастардан ерекшеленеді, өйткені ол тек ұлы адамдар мен көрнекті қайраткерлерге ғана емес, сонымен қатар ғылымда немесе саясатта маңызды емес «қарапайым» адамдарға да екіпін жасауда. Бұл тенденция тарихты түсінудің кеңеюін және әр адамның өмірі, оның әлеуметтік рөліне қарамастан, тарихи процестерді талдаудың маңызды көзі бола алатындығын мойындайды

Бұл тәсілдің бір бөлігі ретінде ғылымның, мәдениеттің немесе саясаттың дамуына айтарлықтай үлес қоспаған қарапайым адамдардың өмірі зерттеу объектісіне айналады. Олардың есімдері тарих кітаптарына еңбесе де, олардың тағдырлары маңызды әлеуметтік өзгерістердің қалай болғанын, олардың күнделікті өмірге әсер еткенін түсінуде құнды деректер береді. Осылайша, тарих жеке тұлғаға тарихи процестердің белсенді қатысушысы ретінде қайта оралып, жеке тағдырлар арқылы әлеуметтік және мәдени аспектілердің кең ауқымын зерттеуге мүмкіндік береді.

Өмірбаяндық зерттеулердің эволюциясы жаңа бағыт — есімнаманың пайда болуына әкелді. Өмірбаян дәстүрлі түрде көрнекті тұлғалардың өмірін сипаттайтын болса, есімнама жеке тұлға мен қоғам арасындағы күрделі өзара әрекеттесулерді аша отырып, қарапайым адамдардың күнделікті өмірін талдауға бағытталған. Бұл тәсіл зерттеушілерге өткенді тереңірек және толық түсінуге мүмкіндік бере отырып, әлеуметтік, экономикалық және мәдени процестердің жеке өмірде қалай көрінетінін тереңірек түсінуге мүмкіндік береді.

Есімнама - адам өмірінің әртүрлі аспектілерін қамтитын күрделі және көп қырлы ұғым. Бұл әлеуметтік жетістіктер мен тарихи оқиғаларды ғана емес, сонымен бірге адамның эмоционалды, психологиялық, мәдени тәжірибелерін зерттеуге мүмкіндік береді. Бұл тәсіл тарихи білімнің шекараларын кеңейтіп, тарихты жеке тарих объективі арқылы қарастыруға мүмкіндік беретін зерттеулерге жаңа перспективалар ашады.

Есімнама - қазіргі тарихнамадағы маңызды өзгерістердің бірі екендігін айта кеткен жөн. Бұл тәсіл-көрнекті тұлғалардың өмірін де, қарапайым адамдардың тағдырын да қамтитын тарих пен өмірбаянның өзіндік синтезі. Есімнаманың ерекшелігі – эгоқұжаттарға-жеке жазбаларға, күнделіктерге, естеліктерге, хаттарға, фотосуреттерге және зерттелетін тұлғаға тікелей

немесе жанама қатысы бар басқа дереккөздерге баса назар аудару. Жеке тәжірибелер мен ойларды бейнелейтін бұл дереккөздер адамның ішкі әлемін және оның болып жатқан оқиғаларды қабылдауын қалпына келтіруге мүмкіндік береді. Жеке құжаттар зерттеушілерге ресми мұрағаттардан немесе қоғамдық дереккөздерден алынбайтын бірегей деректерді ұсынады, бұл есімнаманы жеке және қоғамдық өмірді зерттеудің маңызды құралы ретінде көрсетеді.

Отандық ғылымда тарихи өмірбаян және есімнама тақырыбы ХХ ғасырдың соңында айтарлықтай дамыды. Бүгінгі таңда тарихи контексте көрнекті және қарапайым адамдардың өмірін талдауға мүмкіндік беретін кең теориялық және эмпирикалық материалдар жинақталған. Дегенмен, есімнаманы зерттеудегі жетістіктерге қарамастан, зерттеушілер тұжырымдаманы анықтауға байланысты бірқатар әдістемелік қиындықтарға тап болады.

Зерттеу бағыты ретінде есімнама ағылшын тілінен «personal history» терминінен бастау алады. Алайда, бұл терминнің бірнеше түрлі мағыналары бар, бұл оны зерттеу тәжірибесінде түсіндіруде белгілі бір қиындықтар тудырады. Путилова атап өткендей, терминнің бірнеше негізгі түсіндірмелері бар:

– Персоналық тарих – белгілі тарихи тұлғалардың дәстүрлі өмірбаяны, онда адамдардың өмір жолын қалпына келтіруге және интуитивті әдісті немесе психоаналитикалық теорияларды қолдануға баса назар аударылады.

– Жеке тарих – бұл жеке қатынастардың объективі арқылы индивидтің өмірін зерттеу, бұл тәсілді «жеке өмірбаянға» жақындатады.

– Тұлға тарихы ішкі өмірбаян ретінде – адамның ішкі әлеміне, оның ойларына, сезімдеріне және психологиялық дамуына назар аудару, бұл мансаптық және әлеуметтік жетістіктерді зерттейтін «сыртқы өмірбаянға» қарсы түсінік.

– Интеллектуалды өмірбаян – бұл өмірбаяндық зерттеулер немесе естелік ретінде ұсынылуы мүмкін өз қолымен жазылған жеке оқиға.

«Персоналды тарих» ұғымының осы төрт негізгі түсіндірмесі көбінесе бір зерттеу шеңберінде біріктіріліп, әртүрлі тәсілдер мен әдістерді туындатады. Алайда терминнің дәл осы көп мәнділігі оны нақты анықтауға және ғылыми тәжірибеде қолдануға қиындықтар туғызады [6].

Соңғы онжылдықтарда ТМД елдеріндегі биографистика тарих ғылымының әлемдік даму тенденцияларын көрсете отырып, айтарлықтай өзгерді. Бұл трансформацияның негізгі бағыттарының бірі - адамның ішкі әлеміне, оның рухани тәжірибесіне және күнделікті өміріне деген қызығушылықпен байланысты жеке тарихты дамыту. Бұл тұрғыда көрнекті

тарихшы және өмірбаян теориясының маманы Л.П. Репинаның қосқан үлесі байқалады, оның жұмысы тарихи өмірбаянды зерттеуде жаңа көзқарастар ашты. Репина көптеген жылдар бойы жеке немесе жаңа өмірбаяндық тарихтың нақты сипаттамаларын ұсына отырып, тарихи өмірбаян мен онымен байланысты пәндерді зерттеумен белсенді айналысты. Оның жұмысындағы басты назар жеке мәтіндерді талдауға және адамның ішкі әлемін қайта құруға бағытталған, бұл жеке тағдырларды ғана емес, сонымен бірге олар өмір сүрген қоғамды да тереңірек түсінуге мүмкіндік береді [7].

Л. П. Репинаның тұжырымдамасы, Плутархтан басталған және өмірбаяндық жанрға заманауи теориялық көзқарастар негізіндегі дәстүрлі тарихи өмірбаянның синтезі. Оның зерттеулері тарихтағы қарапайым адамдардың рөлін қайта қарауға айтарлықтай үлес қосқан микротарихқа ерекше назар аударады. Олар негізгі ұстанымдарды иемденбесе да, олардың өміріне қатысты құжаттар оларды тарихи актер ретінде қарастыруға мүмкіндік береді. Репина жеке сана мен жеке әрекетті талдау оның жеке және әлеуметтік контекстінде пероналды тарихты зерттеуге бағытталған микротарихи зерттеулердің маңызды бөлігіне айналғанын атап көрсетеді.

Репина тұжырымдамасының екінші маңызды құрамдас бөлігі – эгоқұжаттарды-күнделіктер, хаттар, естеліктер және жеке тәжірибенің басқа дәлелдері сияқты жеке дереккөздерді пайдалануға баса назар аудару. Бұрын мұндай құжаттар өмірбаянның негізгі дереккөздеріне қосымша ретінде қарастырылды, субъективтілігі үшін жиі сынға ұшырады. Алайда, жаңа өмірбаяндық тарихта субъективті тәжірибе, өзін-өзі тану және қоршаған әлемді қабылдау зерттеудің орталық элементтеріне айналды. Жеке көзқарас пен жеке тәжірибе адамның өмірін және оның тарихи процеспен байланысын тереңірек түсінуге негіз болды [8]

Осылайша, Л. П. Репинаның еңбектері өмірбаяндарды зерттеуде жаңа перспективалар ашты, тарихи талдаудың шекараларын кеңейтті және эгоқұжаттарды адамның жеке және әлеуметтік өмірін қайта құрудың маңызды дереккөзіне айналдырды.

Д. М. Володихин әр адамның тарих үшін маңыздылығы туралы қызықты пікір білдірді. Тарих тек оқиғалардың шежіресі ғана емес, сонымен қатар әрбір жеке болмысы өз ізін қалдыратын адам тағдырының күрделі мозаикасы. Д. М. Володихин әр адамның тарих үшін маңыздылығы туралы ойларында тарихи процесте жеке және бірегей зерттеу маңыздылығына назар аударады. Ол өмірбаяндық тәсіл тарихи тұлғалардың әрекеттерін ғана емес, олардың ішкі әлемін де тереңірек түсінуге мүмкіндік беретіндігін атап көрсетеді.

Володихин өмірбаяндар бірнеше негізгі талаптарға сай болуы керек дейді. Біріншіден, олар адамның психологиялық әлемінің динамикасын

ашуы керек. Адамның ішкі күйін, эмоциясын және мотивациясын түсіну оның әрекеттері мен шешімдері туралы толық түсінік қалыптастыруға көмектеседі. Әрбір адам, мейлі ол көрнекті тұлға болсын, мейлі қарапайым азамат болсын, өзінің ішкі әлемі аясында әрекет етеді және бұл контекст көбінесе оның тарихи жағдайларға қалай жауап беретінін анықтайды.

Алайда, Володихин бұл сөзді классикалық мағынада психотарихпен шатастырмау керек деген маңызды ескерту жасайды. Оның «персоналды тарих» тұжырымдамасы психоанализге ғана емес, жеке тұлға дамыған әлеуметтік, мәдени және тарихи контексттерге баса назар аударатын кең көзқарасты білдіреді. Бұл адамның жеке тәжірибесі мен шешімдерінің кең тарихи процестермен қалай байланысты екенін жақсы түсінуге мүмкіндік береді.

Өмірбаяндардың көмегімен жеке тұлғаны тереңірек түсініп қана қоймай, тарихи оқиғаларды жаңа қырынан қарастыруға болады. Мысалы, белгілі саясаткерлердің, ғалымдардың немесе суретшілердің өмірбаяндарын зерттеу олардың бірегей тәжірибесі мен дүниетанымы тарихи процестің қалыптасуына қалай әсер еткенін түсінуге көмектеседі. Әрбір тұлға, әрбір тағдыр-біз түсінуге және түсіндіруге тырысатын үлкен тарихи гобелендегі жеке жіп.

Бұдан басқа, Д. Володихин әр адамның өз уақыты мен қоғамы тұрғысынан бірегейлігін ескерудің маңыздылығын көрсетеді. Тарих сызықтық емес, ол қиылыстар мен өзара әрекеттесулерге толы және жеке оқиғаларға осы тізбектегі маңызды буын болып табылады. Жеке таңдау мен жағдайлардың тарихи оқиғаларға қалай әсер ететінін түсіну өткенді ғана емес, қазіргі заманды да тереңірек түсінуге мүмкіндік береді [9].

Володихиннің тарихты зерттеуге деген көзқарасы тарихи процестерді түсінудегі даралықтың маңыздылығын көрсетеді. Жаһандану мен унификация жағдайында жеке оқиғалар мен өмірбаяндар адамзат тәжірибесінің алуан түрлілігін және оның біздің әлемді қалыптастырудағы рөлін түсінудің маңызды құралына айналады. Жеке тарих, Д. Володихин айтқандай, тарихты қабылдауды байытып қана қоймайды, сонымен қатар адамзаттың үлкен тарихы аясында өзімізді жақсы түсінуге мүмкіндік береді [10].

Осылайша, заманауи өмірбаян ұлы адамдардың өмірін де, қарапайым адамдардың тағдырын да қамтитын көп қырлы пән. Өмірбаяндық тәсілдің мүмкіндіктері мен ауқымы жеке өмірді зерттеудің әртүрлі формалары мен әдістерін қамтитын кеңірек тұжырымдама болып табылатын жеке тарихқа көпір орнатуға мүмкіндік береді. Жеке тарих пән ретінде берік теориялық және әдіснамалық негізге ие және жаңа жағдайлар мен уақыт сұраныстарына бейімделе отырып дамуын жалғастыруда. Жеке тарих пен өмірбаянның

өзара әрекеттесуі тарихи процестер контекстінде адам өмірін зерттеудің жаңа көзқарастарын ашады.

Бұл бағыт тарихи өмірбаянның жаңа перспективаларын ашады, оны тарихтағы адамның өмірі туралы философиялық ой-толғау деңгейіне көтереді. Бұл тәсіл зерттеушілерге жеке өмір мен кеңірек тарихи процестер арасындағы байланысты анықтауға көмектеседі, жеке тағдырларды жалпы тарихи баяндаудың маңызды құрамдас бөлігі ретінде қарастырады.

«Ұлы» адамның немесе «қарапайым» адамның өмірін зерттеу әсіресе жаһандану және даралықтың өсіп келе жатқан маңыздылығы тұрғысынан өзекті. Әрбір өмір-бұл ерекше тәжірибе және әр адам, оның әлеуметтік мәртебесіне қарамастан, қоғам мен тарихтың дамуына үлес қосады. Біз бәріміз тарихта із қалдырамыз және бұл жолды түсіну өмірбаяндық талдауды қажет етеді.

Қорытынды

Өмірбаян пәнаралық құрал ретінде гуманитарлық және әлеуметтік ғылымдардың маңызды бөлігі болып қала береді. Өмірбаяндық бетбұрыс тарихты зерттеуге деген көзқарасты өзгертті, жеке тұлғаны және оның жаһандық процестердегі рөлін басты назарға алды. Осының арқасында тарих жеке тұлға мен қоғамның өзара әрекеттесуін, сондай-ақ макротарихи процестердің жеке тағдырларға әсерін тереңірек түсінуге мүмкіндік беретін жаңа зерттеу өрістерін тапты.

Дәстүрлі өмірбаяннан жеке тарихқа көшу күнделікті өмірді және оның тарихтағы рөлін зерттеуге жаңа мүмкіндіктер ашты. Бұл тәсіл жеке оқиғаларды кеңірек әңгімелерге біріктіруге және жеке тәжірибе мен тарихи процестер арасындағы күрделі қатынастарды анықтауға мүмкіндік береді. Нәтижесінде өмірбаян тек зерттеу әдісі ғана емес, сонымен бірге өткенді жеке тағдыр арқылы түсінудің маңызды тәсілі болып қала береді, бұл оны қазіргі ғылым арсеналында таптырмас құралға айналдырады.

ПАЙДАЛАНҒАН ДЕРЕКТЕР ТІЗІМІ

1 **Рейтблат, А. И.** Биографируемый и его биограф (К постановке проблемы) // Право на имя: Биографика XX века. Чтения памяти Вениамина Иофе: Избранное. – Отв. ред. Притыкина Т.Б. – СПб. : Норма, 2013. – С. 413–422.

2 **Беленький, И. Л.** Биография и биографика в отечественной культурно-исторической традиции // История через личность: историческая биография сегодня. Под ред. Л. П. Репиной. 2-е изд. – М. : Квадрига, 2010. С. 38–55.

- 3 **Ле Гофф, Ж.** Людовик IX Святой. – М. : Ладомир, 2001. – 800 с.
- 4 **Вейдле, В. В.** Об искусстве биографа // Биография в истории культуры. – М. : Рутения, 2018. – С. 127–136.
- 5 **Caine, B.** Biography and history. – New York : Palgrave Macmillan, 2010. – P. 152.
- 6 **Путилова, Е.** Особенности использования биографического метода в исторической науке // Cogita.ru. Биография глазами историка. (Электронный ресурс). URL: <http://www.cogita.ru/a.n.-alekseev/publikacii-a.n.alekseeva/biografiya-glazami-istorika>
- 7 **Репина, Л. П.** Историческая наука на рубеже XX – XXI вв.: социальные теории и историографическая практика. – М. : Круг, 2011. – 560 с.
- 8 Личность и общество, или история в биографиях. Вместо предисловия // История через личность: историческая биография сегодня. Под ред. Л.П. Репиной. 2-е изд. – М. : Квадрига, 2010. – С. 5–16.
- 9 **Володихин, Д. М.** Экзистенциальный биографизм в истории // Информационный бюллетень Ассоциации «История и компьютер». – 1999. – № 24 июль. – С. 256–260. – Режим доступа: <http://ist-bessmertie.narod.ru/statii.htm>.
- 10 **Володохин, Д. М.** Персональная история. Исповедь судьбы Сб. / Сост. Д. Володохин. – М. : Анвик К, 2001. – 303 с.

REFERENCES

- 1 **Rejtlat, A. I.** Biografiruemý j i ego biograf (K postanovke problemy) // [The biographer and his biographer (Towards the formulation of the problem)] // Pravo na imya: Biografika XX veka. Chteniya pamyati Veniamina Iofe: Izbrannoe. – Otv. red. Prity`kina T.B. – SPb. : Norma, 2013. – S. 413–422.
- 2 **Belen`kij, I. L.** Biografiya i biografika v otechestvennoj kul`turno-istoricheskoy tradicii [Biography and biographies in the national cultural and historical tradition] // Istoriya cherez lichnost` : istoricheskaya biografiya segodnya. Pod red. L.P. Repinoj. 2-е изд. – М. : Квадрига, 2010. – С. 38 – 55.
- 3 **Le Goff, Zh.** Lyudovik IX Svyatoj [Louis IX Saint]. – М. : Ladomir, 2001. – 800 s.
- 4 **Vejdle, V.V.** Ob iskusstve biografaf [On the art of the biographer] // Biografiya v istorii kul`tury. – М. : Ruteniya, 2018. – S. 127–136.
- 5 **Caine, B.** Biography and history. – New York : Palgrave Macmillan, 2010. – P. 152.
- 6 **Putilova, E.** Osobennosti ispol`zovaniya biograficheskogo metoda v istoricheskoy nauke [Features of the use of the biographical method in historical

science] // Cogita.ru. Biografiya glazami istorika. (E`lektronny`j resurs). URL: <http://www.cogita.ru/a.n.-alekseev/publikacii-a.n.alekseeva/biografiya-glazami-istorika>

7 **Репина, Л. П.** Istoricheskaya nauka na rubezhe XX – XXI vv.: social`ny`e teorii i istoriograficheskaya praktika [Historical Science at the Turn of the 20th – 21st Centuries: Social Theories and Historiographic Practice]. – М. : Kруг, 2011. – 560 s.

8 Lichnost` i obshhestvo, ili istoriya v biografiiyax. Vmesto predisloviya [Personality and Society, or History in Biographies. Instead of a Preface] // Istoriya cherez lichnost` : istoricheskaya biografiya segodnya. Pod red. L. P. Repinoj. 2-е изд. Moskva : Kvadriga, 2010. S. 5–16.

9 **Volodixin, D. M.** E`kzistencial`ny`j biografizm v istorii [Existential Biographism in History] // Informacionny`j byulleten` Associacii «Istoriya i komp`yuter». – 1999. – № 24 iyul`. – S. 256–260. – Rezhim dostupa: <http://ist-bessmertie.narod.ru/statii.htm>.

10 **Volodixin, D. M.** Personal`naya istoriya. Ispoved` sud`by` Sb. [Personal history. Confession of fate Sat.]/ Sost. D. Volodixin. – М. : Anvik K, 2001. – 303 с.

Материал баспаға 26.06.23 түсті.

А. Г. Шабамбаева¹, А. М. Акшанова²

^{1,2}Торайғыров университет,

Республика Казахстан, г. Павлодар

Материал поступил в редакцию 26.06.23.

РОЛЬ БИОГРАФИИ В ИСТОРИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЯХ: ЭВОЛЮЦИЯ И ЗНАЧЕНИЕ

Статья посвящена анализу эволюции биографии как жанра и метода исследования, начиная с древних времен и заканчивая современными подходами. В работе рассматриваются ключевые этапы формирования биографического жанра, начиная с мифов и эпосов, через развитие исторической науки, до появления биографии как важного инструмента в социальных и гуманитарных науках. Особое внимание уделено понятию «персональной истории», которое включает в себя изучение индивидуальных судеб как важнейшего элемента в понимании исторических, культурных и социальных процессов. Авторы анализируют методы биографического подхода, акцентируя внимание на важности эгодокументов –

личных свидетельств, дневников, воспоминаний и писем – как ключевых источников для реконструкции не только фактов жизни, но и внутреннего мира личности. В статье также рассматривается развитие теоретических концепций исторической и персональной биографии, а также влияние этого подхода на понимание исторического процесса в контексте глобализации и индивидуализации. Важным аспектом исследования является трансформация биографического метода в междисциплинарный инструмент, который теперь активно применяется не только в истории, но и в социологии, психологии и культурологии. Биография, в том числе в контексте персональной истории, становится важным способом познания не только великих личностей, но и массовых социальных групп, что позволяет исследователям получать более полное и многогранное представление о прошлом. Статья подчеркивает значимость биографического подхода для анализа влияния индивидуальных судеб на социальные и культурные процессы, а также его роль в расширении границ исторического знания в условиях современного мира.

Ключевые слова: биография, биографический метод, персональная история, индивид.

A. G. Shabambaeva¹, A. M. Akshanova²

^{1,2}Toraighyrov University,
Republic of Kazakhstan, Pavlodar.
Material received on 26.06.23.

THE ROLE OF BIOGRAPHY IN HISTORICAL RESEARCH: EVOLUTION AND SIGNIFICANCE

The article is devoted to the analysis of the evolution of biography as a genre and research method, starting from ancient times and ending with modern approaches. The paper examines the key stages of the formation of the biographical genre, starting with myths and epics, through the development of historical science, to the emergence of biography as an important tool in the social sciences and humanities. Special attention is paid to the concept of «personal history», which includes the study of individual destinies as an essential element in understanding historical,

cultural and social processes. The authors analyze the methods of the biographical approach, focusing on the importance of ego documents – personal testimonies, diaries, memoirs and letters – as key sources for reconstructing not only the facts of life, but also the inner world of a personality. The article also examines the development of theoretical concepts of historical and personal biography, as well as the impact of this approach on understanding the historical process in the context of globalization and individualization. An important aspect of the research is the transformation of the biographical method into an interdisciplinary tool, which is now actively used not only in history, but also in sociology, psychology and cultural studies. Biography, including in the context of personal history, is becoming an important way to know not only great personalities, but also mass social groups, which allows researchers to gain a more complete and multifaceted understanding of the past. The article highlights the importance of the biographical approach for analyzing the impact of individual destinies on social and cultural processes, as well as its role in expanding the boundaries of historical knowledge in the modern world.

Keywords: biography, biographical method, personal history, individual.

«САЯСАТТАНУ» СЕКЦИЯСЫ

FTAMP 11.11.01

<https://doi.org/10.48081/QMMG4200>***Г. М. Каппасова**Торайғыров университеті,
Қазақстан Республикасы, Павлодар қ.*e-mail: gulsara_k@bk.ru**ЖАСТАР САЯСИ ПРОЦЕСТІҢ ОБЪЕКТІСІ
ЖӘНЕ ӘЛЕУМЕТТІК СУБЪЕКТІСІ РЕТІНДЕ**

Бұл мақалада жастардың саяси процеске қатысуы қарастырылады. Жастардың саяси өмірге және саяси процеске қатысуы мәселесі әрқашан өзекті болды. Бірақ, қазіргі уақытта, жаһандану, күрделі көші-қон қозғалыстары, жастардың білімі айтарлықтай артты, бұқаралық коммуникацияның соңғы заманауи құралдары, саяси режимдерді либерализациялау жағдайында бұл жас тобының ролі салыстырмалы түрде өсті және онымен әлемнің барлық дерлік елдерінің саяси элиталары саналуы керек. Жастар орталықтарының, альянстардың кеңінен дамуы, білім алушылардың академиялық ұтқырлық бойынша алмасуы, әлеуметтік желілерге белсенді қатысу, оларды кәсіпкерлік қызметке қосылуы, нәтижесінде жастардың саясатқа деген қызығушылығын арттырады, олардың билікке, саясатқа, өз мемлекетінің даму перспективаларына деген өзіндік қозғарастарын қалыптастырады және тұтастай алғанда қазіргі саяси мәдениетті қалыптастырады. Жастар өздерінің мемлекетінің саяси өміріне белсенді қатысуы нәтижесінде саяси және кәсіби мансаптың қалыптасуына, саяси элитаға кіруге, өзін-өзі жүзеге асырудың толық мүмкіндігіне және белгілі бір өмірлік мақсатына жетуге көмектесетінін нақты түсіне бастайды.

Қазіргі уақытта жастардың әлеуметтік-саяси белсенділігі азаматтық қоғамның қалыптасуына, шын мәнінде құқықтық мемлекеттің қалыптасуына ықпал етеді, сондықтан жастарды мемлекеттің саяси процесіне одан да белсенді қосу қажет деген толық негізделген қорытынды жасауға болады.

Кілтті сөздер: мемлекет, саясат, жастар саясаты, саяси жаңғырту.

Кіріспе

Саясаттанушылар қазіргі жастардың саясатқа деген шынайы қызығушылығы бар екенін, олар қазіргі кезде мемлекетте және жалпы әлемде өзін көрсететін күрделі қоғамдық-саяси шындықтарды объективті түрде түсінуге тырысатынын жиі айтады. Жастар ел бастан кешіп жатқан саяси, қоғамдық және экономикалық өмірдегі тенденцияларды белсенді түрде талқылайды, қазіргі уақытта елде пайда болатын жаңалықтармен анықталады, саяси биліктің заң шығару бастамаларын кәсіби түрде талдайды. Мұның бәрі жастардың практикалық іс-әрекетінде расталады, бұл халықтың осы бөлігінің саяси мінез-құлқынан байқалады. Қазақстандық қоғамдағы жастар үлесінің едәуір артуын ескере отырып, жастардың қоғамдық және экономикалық белсенділігі ерекше байқалады және бұл жас қоғамның мемлекеттегі барлық саяси және экономикалық процестерге әсері туралы қорытынды жасауға мүмкіндік береді.

Соңғы жылдары жастардың қоғамдық белсенділігінің артуы қазақстандық саясаттанушылардың жастардың өзі ағымдағы саяси процеске өз қатысуының қажеттілігі мен маңыздылығын нақты түсінетіндігіне қатысты пікірін растады, өйткені мұндай белсенділік олардың өзін-өзі жүзеге асыруына, өзін-өзі дамытуына, қажетті коммуникативтік дағдыларды игеруіне, саяси элита қатарына кіруіне, елдің одан әрі дамуына көмектесуіне нақты көмектеседі.

ҚР Президенті Қ-Ж.Тоқаевтың 2019 жылғы 20 желтоқсанда саяси жүйені одан әрі демократияландыру бойынша өткізілген ұлттық қоғамдық сенім кеңесінің екінші отырысында айтқан ұсынысы осы процеске жастардың неғұрлым белсенді қатысуын тіледі [1]. Президент елдің саяси жүйесін одан әрі реформалау қажеттігі туралы нақты айтты. Тек жаңартылған саяси жүйе халықтың саяси белсенділігін арттыруға мүмкіндік береді және мұны ең алдымен партиялар мен сайлауға қатысты заңдарды өзгерту шеңберінде жасау қажет. Президент өз сөзінде жастардың саясатқа, әсіресе заң шығару процесіне және жергілікті өкілді органдарға келуін ынталандыруға шақырды. Жастар саясаты қазақстандық саяси қатынастар жүйесінде неғұрлым пысықталған болуға тиіс, ол қоғамдық жастар ұйымдары мен жастардың қалың бұқарасын жастар саясатын іске асыру процесіне тартқан жағдайда тиімді болады.

Материалдар мен әдістер

Мақала авторы осы мәселемен жұмыс жасау барысында әртүрлі әдістерді, соның ішінде аналитикалық, тарихи, салыстыру және синтез әдісін қолданды. Онымен қатар, тиісті теориялық және практикалық материалды

ұғынуға және қорытуға мүмкіндік беретін индуктивті, дедуктивті әдіс, қазіргі әлеуметтік-саяси жағдайды сипаттау үшін пайдаланылатын сипаттамалық әдіс, статистикалық әдіс және контент-талдау әдісі қолданылды.

Нәтижелер және талқылау

Қазіргі уақытта бүкіл әлемде саяси жүйелердің модернизациялық процестері жүріп жатқан кезде жастардың мемлекеттердің саяси өміріндегі рөлі туралы мәселе өзекті бола түсуде. Біріккен Ұлттар Ұйымының еңбек ресурстары департаментінің мәліметі бойынша, бүгінде планетада екі миллиардқа жуық жастар мен жасөспірімдер тұрады, яғни жер шарындағы халықтың 25 %-ы – жас ұрпақ. Бұл халықтың тіркелген, нақты саны, оның ішінде жас шамасы бойынша бақылана бастаған сәттен бастап БҰҰ-ның қолындағы мәліметтер бойынша әлемдік қоғамдастықтың бүкіл құрылымына қатысты халықтың ең үлкен қабаты

Сонымен қатар, жастардың ең көп пайызы үшінші әлем елдерінде байқалатынын, барлық жастардың 90 %-ға жуығы Африка, Оңтүстік-Шығыс Азия және Латын Америкасының азаматтары екенін нақтылау қажет, бұл өте алаңдатарлық, өйткені олар уақыт өте келе өз мемлекеттерін едәуір нығайта алады, әлеуметтік мәселелерді – экономикалық мәселелерді шеше алады, саяси жүйелерді жаңғыртуға, тіпті оларды жоюға қабілетті болады. БҰҰ Халық департаментінің мәліметі бойынша, ең жас халық Африкада, онда жастардың жалпы санының төрттен бірі тұрады. Бір қызығы, Африка тұрғындарының орташа жасы көптеген жылдар бойы 18-19 жасты құрады. Африкадағы жағдайды зерттейтін демографтар Африкадағы жас топтарының бұл арақатынасын экономиканың ауыр жағдайымен, антисанитариямен және қауіпті аурулардың таралуымен түсіндіруге болады деп санайды. Мұндағы ересектер арасында АИТВ жұқтырғандардың үлесі 10-нан 25-ке дейін % [2].

Азия мен Оңтүстік Америка елдерінде екі материктің тұрғындарының орташа жасы-31. Яғни, мұнда халық арасында үлкен жастар қабаты бар. Ауғанстандағы жағдайды зерттейтін әлеуметтанушылар таңқаларлық санды атайды: бұл елде азаматтардың орташа жасы небәрі 18,8 жасты құрайды. Шексіз саяси пертурбациялар, жиі ішкі жанжалдар, шет мемлекеттердің Ауғанстан істеріне белсенді араласуы осы Азия мемлекетінде ерекше тұрақсыз жағдай туғызды, өлім-жітім деңгейі жоғары, даму болашағына деген сенімсіздік, демек, өмір сүру ұзақтығы аз болды. Нәтижесінде-азаматтардың жалпы санындағы жастардың үлесінің артуы. Ал керісінше сурет басқа Азия елінде-Жапонияда ұсынылған. Бұл арал мемлекетінің халқы Азияның басқа елдеріне қарағанда едәуір үлкен – 47,3 жас.

Таяу болашақта әлем картасы жаһандық түрде өзгереді және егер демографиялық жағынан күрделі елдердің үкіметтері жас ұрпақтың

сұраныстары мен тілектеріне ойластырылған және прагматикалық түрде жауап бере алса, онда бұл мемлекеттің әл-ауқатын едәуір жақсартады. Бірақ егер БҰҰ-ның халық туралы баяндамасының авторлары жастар мәселелерін шешудің қолайлы жолдарын таба алмаса, онда әлеуметтік проблемаларды күтуге болады, олардың ішіндегі ең қиыны жастардың әлеуметтік наразылығы болады. Бұл тұжырымның дәлелі ретінде 2011 жылғы Египеттегі саяси жағдайды келтіруге болады [3].

Египет әлеуметтік революциясының алдында Тунисте белгілі оқиғалар болды. Бұл елде наразылық білдірген жастар заманауи бұқаралық ақпарат құралдарын, интернетті шебер қолдана отырып, наразылық қозғалысын басқара алды, саяси күш ретінде беделін түсірген және мемлекетте белгілі бір өзгерістерге қол жеткізген жергілікті оппозициялық партияларды саяси қатысудан шеттете алды. Жастар наразылығының шабуылында Тунис президенті Зин әл-Абидин елден кетуге мәжбүр болды.

Тунис жастарының нақты саяси әрекеттері мысырлық жастар массасын белгілі бір радикалды әрекеттерге шабыттандырды. Бұл саяси наразылық күшті экономикалық, әлеуметтік және саяси алғышарттар болды. Ең алдымен, саясаттанушылар Египет жастарының дәрежесі мен радикализмін талдай отырып, Махалляның өнеркәсіптік қаласындағы тоқымашылардың ереуілін басу фактісін еске түсіреді. Дәл сол кезде мысырлық ұлдар мен қыздар әлеуметтік желілер арқылы жастарды наразылық білдіруге шақырды, ереуілге шыққан жұмысшылармен ынтымақтаса отырып, «6 сәуір қозғалысын» ұйымдастырды. Египеттегі қайнаған революцияның негізгі қозғаушы күшіне айналған жастар болды. Бұл таңқаларлық емес.

Саясаттанушылар революцияға дейінгі соңғы жылдары осы жас тобының саны 2 есеге артқанын, елдің 19–22 жас аралығындағы мыңдаған жас азаматтары отанынан кетіп, одан тысқары жерлерге кеткенін атап өтті. Білік осы жылдар ішінде миллиондаған жаңа жұмыс орындарын құра алмады, ал экономиканың өсуінің баяулауы жағдайында жағдай одан сайын күрделеніп келеді. 2011 жылдың басында Египетте шамамен 2,5 миллион жұмыссыз болды, олардың жартысына жуығы 20 мен 24 жас аралығындағы адамдар. Олар 2011 жылғы революцияның негізгі қаңқасын, соққы күшін құрады [4].

Келесі онжылдықтарда мұндай процестер жаһандық ландшафтты өзгертеді: жастар әрқашан экономикалық, әлеуметтік және саяси өзгерістердің қозғаушы күші болды. Бұл өзгерістердің сапасы үшінші әлем үкіметтерінің жаңа буынның сұраныстарына жауап беру қабілетіне байланысты болады. Жастармен бірге білім мен жұмыс орындарына сұраныс артып келеді. Егер билік жастар қабатының мәселелерін барабар шеше алса, онда олар болашақта елдің әл-ауқатын едәуір жақсартады, саяси тұрақтылықты сақтайды. Әйтпесе,

әлеуметтік жарылыс болуы мүмкін. Египетте 2011 жылы «араб көктемі» [5] кезінде басталған революцияның себептерінің бірі жастардың демографиялық өсуінен туындаған орасан зор жұмыссыздық болды.

Қазіргі уақытта Үндістанда демографиялық дивиденд бар, өйткені халықтың 50 %-дан астамы 25 жасқа толмаған және 65 %-дан астамы 35 жасқа толмаған [6]. Егер Үндістанның саяси және экономикалық элитасы осы дивидендті ақылға қонымды және прагматикалық түрде қолдана алса, онда ел жақын арада гүлденген мемлекетке айналуы мүмкін. Үндістанға қарағанда 100 миллион жас азаматы аз Қытай өзінің демографиялық дивидендін пайдаланып, жастардың білім алуы және жастарды белсенді кәсіпкерлікке тарту үшін қолайлы жағдайлар жасай алды. Мемлекеттерді дамытудың әлемдік тәжірибесі халықтың құрылымындағы жастардың үлесі азайған кезде, бұл экономикалық өсу қарқынын бірден төмендетіп, саяси тұрақтылыққа қауіп төндіретінін анық көрсетеді.

Қазіргі Қазақстанның саяси және әлеуметтік-экономикалық дамуы жастардың мемлекеттің саяси шындығындағы елеулі рөлін айқындай түсуде. ҚР Статистика комитетінің мәліметінше, 2020 жылдың басында 14–28 жас аралығындағы жастар саны ел халқының жалпы санының 20,2 % – немесе 3 765 383 адамды құрады. Қалалық жерлерде 2 125 065 адам (56,4 %), ауылдық жерлерде – 1 640 318 (43,6 %) тұрады. Өңірлік бөліністе жастардың ең көп саны Түркістан облысында шоғырланған, бұл шамамен 465 699 адам, Алматы облысында – 392 855 адам және Алматы қаласында – 393 845, жастардың ең аз саны СҚО-да тұрады, бұл 100 548 адам. Жастардың жалпы санының 51 % – ы еркек жынысы, 49 % – ы әйел жынысы [7].

Қазіргі Қазақстанның қоғамдық және саяси дамуының объективті заңдылықтары жастардың елдің саяси өміріндегі маңыздылығының артып келе жатқанын көрсетеді. Бұл мақалада көтерілген мәселенің өзектілігін анықтайтын осы фактор. Қазақстандық жастардың саяси процестердің объектісі немесе субъектісі болып табылатындығына байланысты Қазақстандағы саяси жүйені жаңғыртудың қорытындысы едәуір дәрежеде тәуелді болады.

Бүгінгі күнде, Қазақстан өзінің дамуының аса маңызды және күрделі кезеңін бастан өткеруде, ол 2020 жылға қарай елдің өтпелі кезеңді түпкілікті аяқтағанымен сипатталады және енді Тәуелсіздік шеңберінде оң жаулап алуларды тұрақтандыру және одан әрі дамыту талап етіледі. Дәл осы қазақстандық жастар осы процестің негізгі қозғаушы Әлеуметтік және саяси күшіне айналуы тиіс.

Қазіргі жағдайда қазақстандық жастарды саяси қатынастар жүйесіндегі маңызды субъект деп атауға болмайды. Әрине, 21 ғасырдың басында өмірге

келген заманауи жас қазақстандық елдегі саяси процестің субъектісі, объектісі немесе құралы болып табылады ма? Қазақстанда ресми деректер бойынша 700-ге жуық жастар бірлестігі жұмыс істейді. Алайда олардың елдің саяси өміріне нақты қатысуы байқалмайды.

Ең белсенді қызметті Қазақстандағы үстем партияның құрылымдық бөлімшесі болып табылатын Нұр Отан – Жас Отан партиясының жастар қанаты жүргізеді. Ұйым 2008 жылғы 14 мамырда қоғамдық бірлестік нысанында құрылды [8], ол елдің қоғамдық-саяси жүйесін жаңғыртуды, экономиканы жедел дамытуды қамтамасыз ету мақсатында қазақстандық жастарды шоғырландыру міндетін қойды. Ұйым өзін елдегі барлық жастар қозғалысын басқаратын құрылым ретінде жариялады. Еліміздің саяси өміріне өзінің қатысуын одан әрі кеңейте отырып, ұйым мемлекеттің жоғары заң шығарушы органының жұмысына байыпты қатысатын «Қазақстанның жастар Парламентін» [9] құрды.

2003 жылы Қазақстанның ауыл жастарының проблемаларына назар аудару мақсатында «ауыл жастары одағы» қоғамдық бірлестігі құрылды. Қазіргі уақытта ауылда өз мүдделері, өзекті проблемалары бар екі миллионнан аз қазақстандық тұратындығын ескере отырып, өз проблемаларын шешу үшін жас ауыл тұрғындарын шоғырландырудың объективті қажеттілігі айқын көрінеді.

Кенес заманында қалыптасқан жастардың жазғы уақытта құрылыс отрядтарына бару дәстүрі ұмытылған жоқ және экс-президент Н. Ә. Назарбаевтың бастамасымен Қазақстанда 2005 жылы қайта жанданды. Бұл қозғалыс «Жасыл Ел» деп аталды және жыл сайын Қазақстанның студент және жұмысшы жастары арасында танымал бола бастады.

2020 жылы басталған коронавирустық пандемия елдегі тағы бір қоғамдық қозғалысты – жаппай еріктілікті тудырды. 2020 жыл еріктілер жылы деп аталды [10], ал жас қазақстандықтардың осы қызмет саласына қатысуы барлық жерде, өзекті және асыл болды. ЭКСПО-орталықтың аумағында барлық Волонтерлік қызметті дайындау, үйлестіру және қоғамдық мониторинг жүргізу үшін штаб құрылды. Қазақстан азаматтарының өмірін сақтап қалу үшін күресте дәрігерлерге көмек көрсетуге еріктілердің қатысу тәжірибесін жинақтай отырып, Президент Қ.-Ж. Тоқаев волонтер сияқты субъект туралы заңнаманы елдің құқықтық базасына енгізу қажеттілігі туралы идеяны білдірді.

Басқа жастар бірлестіктерінің құрылымы мен тиімділігін одан әрі талдауға және бағалауға болады. Бірақ жастар қозғалысы саласына бұл шағын экскурсияның өзі, жалпы алғанда, посткеңестік Қазақстанда қалыптасқан

саяси және қоғамдық қозғалыстардың екенін көрсетеді. Еліміздің жоғарғы заң шығарушы органында жас креативті Қазақстандықтардың жоқтығы байқалады, БАҚ мәліметтері бойынша олар жергілікті өкілді органдар деңгейінде де ерекше байқалмайды. Жастар ұйымдары көбінесе сайлау науқандары немесе ЭКСПО сияқты кез-келген маңызды мемлекеттік іс-шаралар, студенттік халықаралық ойындар және т.б. кезеңінде аздықтанды, сондықтан қоғамның, саяси элитаның осы әлеуметтік құрылымға саяси объект ретінде қатынасы және оны елдің саяси өміріне әсер ететін маңызды субъект ретінде қабылдамауы заңды.

Еліміздің саяси өміріндегі жастар ресурсын жандандыру міндеті жақында Қазақстанда саяси алаңдарда өрбіген белсенді талқыланатын мәселелердің біріне айналды. Тарихтан белгілі бір сәттерде жастар саяси өмірдің елеулі факторына ғана емес, сонымен қатар мемлекеттің қоғамдық-саяси жүйесін жаңғыртудың қалыптасқан үдерісіндегі басты субъектіге айналуы мүмкін екенін білеміз.

ҚР қазіргі президенті Қ-Ж. Тоқаевтың заңды шешімі қоғамдық қызмет тәжірибесі бар жас зияткерлік, креативті қазақстандықтарды Парламенттің жаңа құрамына міндетті түрде ұсыну туралы ұсыныс болды. Президент бұл міндетті айта келе, еліміздің жоғарғы заң шығарушы органына жас қазақстандықтарды енгізу қажеттілігін олардың аға буынға қарағанда әлдеқайда жақсы, түрлі салаларда, соның ішінде саяси салаларда инновациялық жобаларды енгізуге дайын екендігімен түсіндірді, олар неғұрлым ұтқыр және жігерлі, бұл Қазақстанның басты стратегиялық ресурсы. Бұл туралы жастар жылының жабылу салтанатында Қазақстан Президенті мәлімдеді

Қазіргі уақытта елде 4 миллионға жуық азамат 14 пен 29 жас аралығындағы жастар екенін ұмытпауымыз керек, бұл ел халқының төрттен бірін құрайды. Олар алдағы жылдары сайлау процесіне қатысып, жаңа заң шығарушы және атқарушы билікті, зияткерлік және ғылыми элитаны қалыптастыратын, ел азаматтарын оқытатын және емдейтін болады, елдің болашағы осы орасан зор жастар массасының белсенділігіне байланысты болады.

Қорытынды

Сонымен, адамзат қоғамының табиғаты жастарды өзінің жас дамуының белгілі бір деңгейінде алдыңғы ұрпақтар қол жеткізген нәрсені қабылдайтын жағдайға қойды. Материалдық, рухани байлық, адамгершілік құндылықтар, саяси жүйенің элементтерін қабылдау немесе қабылдамау, қазіргі саяси көшбасшыларды тану немесе сынау – мұның бәрін келесі ұрпақ қабылдайды. Ол саяси және күнделікті өмірдің барлық кешенін мұра етеді, бірақ ол бұрынғы ұрпақтарға қарағанда әлдеқайда өзгеше. Келесі буын жастары

неғұрлым білімді, қоршаған әлемге әлдеқайда кеңірек қарайды, өз талаптары мен тағдырын таңдауда еркін, әдетте бастапқы өмірлік капиталы жоғары. Әрине, жастар саяси билікке әлдеқайда талапшыл, ол объективті түрде қоғамдық өмірге белсенді қатысуға ұмтылады. Сонымен қатар, саяси, экономикалық, технологиялық дамудың қазіргі қарқыны өткен уақыттармен салыстыруға келмейтіндіктен, тез өзгеріп, дамып келеді. Бұл үдерістегі жастар, әрине, мемлекеттік биліктің және дәстүрлі саяси партиялардың саяси қызметінің объектісі ретінде қалмай, аса маңызды рөл атқарғысы келеді. Тек нақты саяси өмірге белсенді қатыса отырып, әр түрлі әлеуметтік салаға жан – жақты қосыла отырып, жастар белгілі бір қоғамға толықтай ене алады, маргиналды кезеңнен аз ауырады және өз міндеттерін орындай бастайды-қоғамды одан әрі жетілдіру.

Жастар саясаты жас ұрпақты саясат объектісінен субъектіге айналдыру қажеттілігін жан-жақты ескеретін осындай ойластырылған болуға тиіс. Қазіргі жастар мемлекеттің ішкі және сыртқы саясатының белсенді элементіне айналуға тиіс, ол мемлекеттік дамудың негізгі бағыттарын айқындауға тиіс, әртүрлі жастар ұйымдарын, қозғалыстарды қалыптастыру арқылы әртүрлі деңгейдегі барлық маңызды іс-шараларға қатысуға жағдайлар мен мүмкіндіктер жасау қажет. Жастарды саясат субъектілері қатарына қосудың тағы бір маңызды шарты жастар парламентаризмі болуы керек деп санаймын.

ПАЙДАЛАНҒАН ДЕРЕКТЕР ТІЗІМІ

1 Мемлекет басшысы Қ-Ж. Тоқаевтың Ұлттық қоғамдық сенім кеңесінің екінші отырысында сөйлеген сөзі. 2019 жылғы 20 желтоқсан. [Электрондық ресурс]. – Кіру режимі : https://www.akorda.kz/kz/speeches/internal_political_affairs/in_speeches_and_addresses/memleket-basshysy-k-tokaevty-n-ulityk-kogamdyk-senim-kenesinin-ekinshi-otyrysynda-soilegen-sozi

2 Ключевые факты доклада ООН, которые объясняют роль молодежи в будущем мира [Электрондық ресурс]. Режим доступа : <https://vk.com/@pvbereg-kluchevye-fakty-doklada-onn-kotorye-obyasnyaut-rol-molodezhi?ysclid=m3yb61nuzb1177892702>

3 Роль молодежи в египетской революции [Электрондық ресурс]. – Кіру режимі : <https://islamnews.ru/news-rol-molodezhi-v-egipetskoj-revoljucii>

4 **Коротаев, А. В., Зинькина, Ю. В.** Египетская революция 2011 года : социодемографический анализ // Историческая психология и социология истории. – 2011. – № 5. – С. 20.

5 От «Арабской весны» до Третьей мировой войны [Электрондық ресурс]. – Кіру режимі : <https://tass.ru/spec/arabspring>

6 **Моди, Н.** Индия самая молодая нация в мире [Электрондық ресурс]. – Кіру режимі : <https://tass.ru/mezhdunarodnaya-panorama/18267479?ysclid=m3y7sykiuc860859445>

7 **Айгозина, Г.** Қазақстан жастары. Ұлттық статистика бюросы Қазақстан Республикасы Стратегиялық жоспарлау және реформалар агенттігі. Нур-Сұлтан, 2020. [Электрондық ресурс]. – Кіру режимі : https://new.cisstat.org/documents/20143/418462/5-Kazakhstan-onlineMeeting_youthStatistic_12-2020.pdf/3156f048-b783-8ea1-37a1-cc3903cbb8e2?t=1616660745268

8 «АМАНАТ» партиясының тарихы. [Электрондық ресурс]. – Кіру режимі : <https://amanatpartiasy.kz/history?lang=kz>

9 Биыл «Жастар парламенті» жобасы іске қосылады. [Электрондық ресурс]. – Кіру режимі : <https://egemen.kz/article/113818-biyl-zhastar-parlamenti-dgobasy-iske-qosylady>

10 Волонтер жылын жариялау туралы Қазақстан Республикасы Президентінің 2019 жылғы 26 тамыздағы № 135 Жарлығы. [Электрондық ресурс]. – Кіру режимі : <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/U1900000135>

REFERENCES

1 Memleket basshysy K-Zh. Tokaevtyн Yltyk kogamdyk senim kenesinin ekinshi otyrysynda sojlegen sozi. 2019 zhylyg 20 zheltoksan. [Speech by Head of State Kassym-Jomart Tokayev at the second meeting of the National Council of Public Trust]. [Elektronдық resurs]. – Kiru rezhimi : https://www.akorda.kz/kz/speeches/internal_political_affairs/in_speeches_and_addresses/memleket-basshysy-k-tokaevtyн-yltyk-kogamdyk-senim-kenesinin-ekinshi-otyrysynda-soilegen-sozi

2 Klyuchevye fakty doklada OON, kotorye obyasnayut rol molodyozhi v budushhem mira [Key facts from the UN report that explain the role of youth in the future of the world]. [Elektronдық resurs]. Rezhim dostupa : <https://vk.com/@pvbereg-kluchevye-fakty-doklada-oon-kotorye-obyasnayut-rol-molodezhi?ysclid=m3y61nuzb1177892702>

3 Rol molodezhi v egipetskoj revolyucii [The role of youth in the Egyptian revolution]. [Elektronдық resurs]. – Kiru rezhimi : <https://islamnews.ru/news-rol-molodezhi-v-egipetskoj-revoljucii>

4 **Korotaev, A. V., Zin'kina, Yu. V.** Egipetskaya revolyuciya 2011 goda : sociodemograficheskiy analiz [Egyptian revolution of 2011: sociodemographic

analysis] // Istoricheskaya psikhologiya i sociologiya istorii. [Egyptian revolution of 2011: sociodemographic analysis]– 2011. – № 5. – S. 20.

5 От «Арабской весны» до Третьей мировой войны : [From the Arab Spring to World War III]: <https://tass.ru/spec/arabspring>

6 **Modi, N.** Indiya samaya molodaya naciya v mire [India is the youngest nation in the world] [Elektronдық resurs]. – Kiru rezhimi : <https://tass.ru/mezhdunarodnaya-panorama/18267479?ysclid=m3y7sykiuc860859445>

7 **Ajgozina, G.** Kazakstan zhastary. Yltyk statistika byurosy` Kazakstan Respublikasy Strategiyalyk zhosparlau zhane reformalar agenttigi. Nur-Sultan, 2020. [Youth of Kazakhstan. Bureau of National statistics Agency for Strategic planning and reforms of the Republic of Kazakhstan] [Elektronдық resurs]. – Kiru rezhimi : https://new.cisstat.org/documents/20143/418462/5-Kazakhstan-onlineMeeting_youthStatistic_12-2020.pdf/3156f048-b783-8ea1-37a1-cc3903cbb8e2?t=1616660745268

8 «АМАНАТ» partiyasynyn tarixy. [History of the «АМАНАТ» Party] [Elektronдық resurs]. – Kiru rezhimi : <https://amanatpartiasy.kz/history?lang=kz>

9 Biyl «Zhastar parlamenti» zhobasy` iske kosylady. [This year the Youth Parliament project starts] [Elektronдық resurs]. – Kiru rezhimi : <https://egemen.kz/article/113818-biyl-zhastar-parlamenti-dgobasy-iske-qosylady>

10 Volonter zhylyn zhariyalau turaly Kazakstan Respublikasy Prezidentinin 2019 zhylyg` 26 tamyzdagy № 135 Zharlygy. [About the announcement of the Year of the Volunteer Decree of the President of the Republic of Kazakhstan dated August 26, 2019 No. 135.] [Elektronдық resurs]. – Kiru rezhimi : <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/U1900000135>.

Материал баспаға 26.06.23 түсті.

Г. М. Канпасова

Торайғыров университет,
Республика Казахстан, г. Павлодар.

Материал поступил в редакцию 26.06.23.

МОЛОДЕЖЬ КАК ОБЪЕКТ И СОЦИАЛЬНЫЙ СУБЪЕКТ ПОЛИТИЧЕСКОГО ПРОЦЕССА

В данной статье рассматривается участие молодежи в политическом процессе. Вопрос участия молодых людей в политической жизни и в политическом процессе был всегда актуален. Но, в настоящее время, в условиях глобализации,

серьёзных миграционных перемещений, значительно возросшей образованностью молодых людей, новейшими суперсовременным средствами массовых коммуникаций, либерализацией политических режимов, роль этой возрастной группы несравнимо выросла и с ней приходится считаться политическим элитам практически всех стран мира. Повсеместное развитие молодёжных центров, альянсов, обмен обучающихся студентов по академической мобильности, активное участие в социальных сетях, включение их в предпринимательскую деятельность, в итоге повышают интерес молодых людей к политике, формируют у них свои собственные взгляды на власть, политику, перспективы развития своего государства и в, целом, формируют современную политическую культуру. Молодые люди начинают чётко понимать, что их активное участие в политической жизни своего государства в итоге помогает становлению политической и профессиональной карьере, вхождению в политическую элиту, более полной возможности самореализации, достижению своей определённой жизненной цели.

Можно сделать совершенно обоснованный вывод о том, что в настоящее время социально-политическая активность молодёжи способствует становлению гражданского общества, формированию действительно правового государства, а, следовательно, необходимо ещё более активно включать молодых людей в политический процесс государства.

Ключевые слова: государство, политика, молодежная политика, политическая модернизация.

G. Kappasova
Toraighyrov University,
Republic of Kazakhstan, Pavlodar.
Material received on 26.06.23.

YOUTH AS AN OBJECT AND SOCIAL SUBJECT OF THE POLITICAL PROCESS

This article examines the participation of young people in the political process. The issue of young people's participation in political life and in the political process has always been relevant. But, at present, in the context of globalization, serious migration movements, significantly increased education of young people, the latest cutting-edge means of

mass communication, the liberalization of political regimes, the role of this age group has grown incomparably and the political elites of almost all countries of the world have to reckon with it. The widespread development of youth centers, alliances, the exchange of students studying for academic mobility, active participation in social networks, their inclusion in entrepreneurial activities, as a result, increase the interest of young people in politics, form their own views on power, politics, prospects for the development of their state and, in general, form a modern political culture. Young people are beginning to clearly understand that their active participation in the political life of their state ultimately helps to establish a political and professional career, join the political elite, have a fuller opportunity for self-realization, and achieve their specific life goals.

It is possible to draw a completely reasonable conclusion that at present the socio-political activity of young people contributes to the formation of civil society, the formation of a truly legal state, and, therefore, it is necessary to involve young people even more actively in the political process of the state.

Keywords: state, politics, youth policy, political modernization, national idea.

«ФИЛОСОФИЯ» СЕКЦИЯСЫ

МРНТИ 02.41.21

<https://doi.org/10.48081/FLZN8581>***С. Х. Альмуханов¹, Г. Ш. Султанова², Б. Т. Смагулова³**^{1,2,3}Торайғыров университет,
Республика Казахстан, г. Павлодар*e-mail: sikola@list.ru**АКСИОЛОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ФИЛОСОФИИ
ОБРАЗОВАНИЯ**

В статье рассматриваются аксиологические (ценностные) аспекты философии образования, которые играют ключевую роль в формировании современной образовательной системы. Основное внимание уделено анализу ценностей, лежащих в основе образовательного процесса: гуманизма, культурного наследия, патриотизма, равенства, толерантности и устойчивого развития.

Подчеркивается, что аксиологический подход позволяет интегрировать национальные традиции и современные вызовы, обеспечивая гармоничное развитие личности. Особое значение уделяется вопросам воспитания духовных и моральных качеств учащихся, а также формированию критического мышления и креативности.

В работе проводится анализ влияния глобализации и цифровизации на изменение образовательных ценностей, а также подчеркивается необходимость сохранения культурной идентичности и уважения к многообразию. Аксиологические основы рассматриваются как фундамент, на котором строится устойчивое и гармоничное развитие личности и общества через образование.

Образование не только передает знания, но и формирует ценностные ориентиры личности, которые определяют ее мировоззрение, поведение и взаимодействие с окружающим миром.

В основе аксиологического подхода к образованию лежит идея, что ценности выступают как ключевые ориентиры, направляющие учебный процесс и воспитание. Это касается как общечеловеческих

ценностей (истина, добро, красота), так и социальных, культурных и профессиональных норм. Философия образования анализирует, какие ценности следует считать приоритетными в современном обществе и как они могут быть интегрированы в образовательный процесс.

Современные вызовы, такие как глобализация, технологизация и культурное многообразие, требуют пересмотра образовательных целей и ценностных ориентиров. Особое внимание в статье уделяется формированию критического мышления, толерантности, экологического сознания и ответственности. Аксиологический подход подчеркивает необходимость воспитания личности, способной к осмысленному выбору и принятию этически значимых решений.

Таким образом, аксиологические аспекты философии образования задают стратегическое направление в развитии системы образования, формируя гармоничную личность, способную жить и действовать в сложном и быстро меняющемся мире.

Ключевые слова: аксиология, философия образования, ценности, гуманизм, культурное наследие, глобализация, устойчивое развитие.

Введение

Образование всегда было важнейшей сферой человеческой деятельности, поскольку через него передаются знания, культурные ценности и навыки, необходимые для существования и развития общества. Однако в современном мире, характеризующемся глобализацией, цифровыми технологиями и социальной нестабильностью, философия образования приобретает новое значение. Вопросы о целях, содержании и методах обучения требуют пересмотра и адаптации к вызовам времени.

В современном мире цель образования выходит за рамки простого накопления знаний. Сегодня важно развивать у учащихся критическое мышление, креативность, способность адаптироваться к изменениям и эффективно решать проблемы. Эти качества становятся ключевыми в условиях быстрого технологического прогресса и изменяющихся социальных условий.

Еще одним важным аспектом становится воспитание глобального гражданства. Современные образовательные системы должны формировать у учащихся осознание своей роли в мировом сообществе, уважение к культурному многообразию и экологическую ответственность. Образование становится не просто инструментом подготовки к трудовой деятельности, но и средством воспитания личностей, способных строить справедливое и устойчивое общество.

Как известно, цифровизация изменяет традиционные подходы к обучению. Онлайн-курсы, виртуальная реальность, искусственный интеллект — все это открывает новые возможности для передачи знаний. Однако с этими инновациями приходят и неоднозначные вызовы.

С одной стороны, технологии делают образование доступным для миллионов людей, живущих в отдаленных регионах. С другой стороны, они поднимают вопросы о цифровом неравенстве, необходимости формирования навыков информационной грамотности и этическом использовании технологий.

Философия образования сегодня должна ответить на вопрос: как использовать технологии так, чтобы они способствовали не только передаче знаний, но и развитию человеческих качеств?

Кроме того, современный мир сталкивается с растущими социальными и экономическими разрывами. Образование играет ключевую роль в преодолении этих неравенств. Однако это возможно только в том случае, если образовательные системы будут строиться на принципах равного доступа и инклюзии.

Инклюзивное образование предполагает создание условий, в которых каждый человек, независимо от своих возможностей, культурных и социальных особенностей, может получить качественное образование. Это не только вопрос справедливости, но и залог устойчивого развития общества.

Материалы и методы

В статье коллективом авторов были использованы философские методы компаративистики, диалектики, герменевтики; диалектические принципы: исторического и логического, принцип системности, которые способствовали раскрытию выбранной темы.

Результаты и обсуждение

В условиях ускоренного темпа жизни и давления со стороны общества многие учащиеся испытывают стресс и выгорание. Поэтому важной задачей современной философии образования становится баланс между академическими достижениями и личностным развитием.

Образование должно не только давать знания, но и помогать человеку находить смысл жизни, развивать эмоциональный интеллект, навыки коммуникации и саморегуляции. Такой подход требует переосмысления традиционных методик обучения и внедрения практик, направленных на поддержание психологического здоровья.

Ответы на многие вопросы требуют интеграции философских принципов, научных достижений и социальных потребностей. Важно, чтобы образование оставалось динамичной системой, способной изменяться вместе

с миром, но при этом сохранять свои ключевые цели — развитие личности и служение обществу.

Система образования неразрывно связана не только с социально-экономическими факторами в обществе, но и духовными, культурными доминантами. В своём эволюционном развитии современная система образования опиралась не только на педагогические, но и на философские идеи. Этим обусловлена необходимость в философии образования, которая направлена на изучение сущности образовательного процесса, анализ её оснований, стремление выработать новые образовательные институции и системы.

Зародившись в лоне философии, она является её логическим продолжением. Хотя многие учёные ведутся оживлённые споры о грядущем конце самой философии, которая постепенно растворяется в различных социально-гуманитарных науках. При этом ссылаются на следующие положения. Во-первых, философия достигла своей завершенности. Во-вторых, исторически завершился переход от философского мировоззрения к научной форме знания. В-третьих, философия уже давно растворилась в других формах общественного сознания. В-четвёртых, развитие антропологии и культурологии делает философию излишней. В-пятых, философия до сих пор не имеет конкретного предмета исследования. В-шестых, философия мифологична, мистична и даже бессмысленна. Наконец, в-седьмых, практическая потребность в ней исчезла. Так, по словам американского философа У. Джеймса: «Против изучения философии ведётся систематическая борьба, и никогда ещё враги философии не были столь многочисленны, как в наши дни» [1, с. 10]. Однако если эти слова справедливы относительно статуса философии, то ситуация с философией образования несколько иная.

Тем не менее, система образования постоянно подвергается критике. Такая тенденция была характерна для различных исторических эпох. Думается, это вполне нормальное явление. Общество и государство ищет пути выстраивания наиболее эффективной методики и методологии обучения, как залога конкурентоспособности, что во многом обусловлено как культурной палитрой народов, так и разнообразием образовательных систем. В частности, в Древней Греции наряду с афинской системой образования соседствовала спартанская модель, а в Римскую эпоху византийская существенно отличалась от императорской системы обучения. К тому же были различны и подходы в воспитании, преподавании, оценке результатов.

Как известно, классическая модель образования была заложена ещё известными представителями XVIII-XIX века: Каменским, Песталоцци,

Фребелем, Гербартом, Дьюи и другими представителями научной педагогики. И, несмотря на то, что классическая модель развивалась в течение двух веков, в своей основе она осталась неизменной.

Роль образования с момента своего зарождения и до нашего времени сводилась к осмыслению аксиологические основания образовательной системы. Начиная с Платона, Аристотеля, далее Августина, Руссо образование стало мерилем культурно-исторического развития. А в период торжества Немецкой классической философии в лице Канта, Гегеля, Гумбольда, Шлейермахера в философии возникла идея гуманизации образования, стремление к самопознанию, рефлексивности в обучении. Этим обстоятельством и были вызваны реформы в школьном и университетском образовании своего времени. Однако в истории образования не всё было столь однозначно. С усложнением социума, появлением различных областей знания, отсутствием интеграции среди наук возникла потребность в появлении новой научной дисциплины – философии образования.

Впервые, начиная с 40-х годов 20 века, в Колумбийском университете (США) возникает научный центр, задачей которого ставится исследование философских проблем образования. В эту работу были включены специалисты в области педагогики и философии. Формируются учебные курсы по философии образования, проводится экспертиза образовательных программ. С этого времени ведёт свой отчёт и философия образования, которая начинает занимать важное место в университетском преподавании во всех западноевропейских странах. В августе 1998 года состоялся всемирный философский конгресс, где с тематикой философии образования были связаны четыре пленарных заседания и пять симпозиумов. С того времени состоялись множество научных мероприятий, посвящённых теме системы образования. Несмотря на проведённые мероприятия и научный поиск, среди учёных до сих пор не утвердился однозначный статус самой философии образования, не получила должную оценку её взаимосвязь с другими областями научного знания.

Если обратиться к казахстанским реалиям, то философия образования у нас всё ещё не стала полноценной исследовательской областью и научной специализацией. Хотя эпизодически появляются статьи и монографии, посвящённые анализу отечественной образовательной системы. Такая ситуация характерна и для соседней России, где представители разных философских направлений по-своему трактуют содержание и задачи философии образования [2, с. 26].

Например, д. филос.н. В.М. Розин (Институт философии РАН) утверждает, что классическая модель образования исчерпала себя и не

отвечает насущным требованиям общества и производства. Он предлагает искать новую концепцию синтеза педагогических и философских идей, как интеллектуальной основы современной школы. По мнению д. филос. н., А. П. Огурцова (член редколлегии журнала «Вопросы философии») основы «классики», заложенные ещё Каменским незыблемы, их разрушение приведёт к полной деградации системы образования. Кандидат философских наук В. Г. Царёв (Институт повышения квалификации по общественным наукам МГУ) видит систему образования самодостаточной, в особенности это касается гуманитарных наук. В то время как д. филос. н., В. И. Купцов (Российский университет) обращает внимание на критические аспекты в области образования.

Кроме того, дилемма выбора окончательного образовательного концепта обусловлена и противоречиями между национальными особенностями воспитания, традицией, менталитетом, наконец, культурой с одной стороны, и ценностями зарубежного образования – с другой. Например, западная модель образования предполагает методологическую базу, основанную на модели диалогичности в обучении, стимулирование творческого и критического, способа мышления. Прежде всего, это обусловлено темпами научно-технического развития. В новых условиях нужны неординарные специалисты с навыками коммуникации, обладающих стрессоустойчивостью и умением работать в коллективе для достижения прагматических целей.

При всём при этом следует также учесть и влияние науки на систему образования [3]. Если классическая модель образования, которая получила различное обоснование в ходе своего развития, двигалась от деятельно-центрированной педагогики к личностно-центрированной, индивидуальной, то с развитием науки и влиянием технологий она изменила траекторию движения в сторону естественнонаучной системы обучения. Как указывалось, этот концепт до сих пор актуален для западных стран, где «правит бал» технократия. Однако в настоящее время недостаточно быть просто «знающим человеком», специалистом в одной области знаний, так как мир постоянно меняется. Образование в таких условиях должно помочь человеку адаптироваться в меняющейся среде, помочь ему раскрыть не только свой интеллектуальный, но и духовный потенциал.

Обращаясь к последним достижениям в области философии образования на Западе можно отметить в ней ещё и определяющую роль постмодернистского мировоззрения, которые обстоятельно изложены в трудах известных теоретиков: Д. Ленцена, В. Фишера, К. Вюнше, Г. Гизеке в Германии, и С. Ароновитца, У. Доллома в США. В целом, философия образования постмодернизма выступает против диктата одной

теории, идеи и ратует за образовательный плюрализм, деконструкцию сложившихся педагогических практик, исповедует культ индивидуального самовыражения [4]. Вследствие этого уместно говорить о разных взглядах на философию образования, которая обязательно должна учитывать социально-экономические аспекты политики образования того или иного государства, уровень развития в ней производительных сил и производственных отношений [5, с. 130].

В этой связи, не всё может быть взято нами на вооружение из того, что предлагается западными специалистами. За рубежом многие страны также ищут модели образования будущего, ибо мир диктует новые вызовы. Дух индивидуализма и эгоизма, присущий западной цивилизации, её системе образования, нацеленной на голый прагматизм не должен слепо копироваться и автоматически переноситься на почву казахстанской действительности, поскольку существует реальная угроза утери духовного стержня, национальной идентичности казахского общества.

Философия образования играет ключевую роль в формировании культурного и интеллектуального облика нации [6, с. 202]. В Казахстане образование рассматривается не только как процесс передачи знаний, но и как механизм воспитания личности, способной сохранять национальные ценности и адаптироваться к глобальным изменениям. Основная задача казахстанской образовательной системы — гармонично объединить традиции и инновации для подготовки конкурентоспособных и социально ответственных граждан.

Исторически образование в Казахстане строилось на принципах, вытекающих из культурных традиций и менталитета народа. В основе этой философии лежат уважение к старшим, почитание знания и стремление к гармонии с природой. Ещё Абай Кунанбаев, великий казахский просветитель, подчёркивал, что образование должно быть не только инструментом приобретения знаний, но и средством нравственного совершенствования человека.

Казахстанская модель образования продолжает эту традицию, уделяя внимание воспитанию национальной идентичности. В школьных и вузовских программах акцентируется значимость изучения казахского языка, литературы и истории. Воспитание патриотизма и уважения к культурному наследию остаётся одним из ключевых приоритетов образовательной политики.

С начала 1990-х годов, с обретением независимости, Казахстан активно реформирует свою образовательную систему. Страна присоединилась к Болонскому процессу, что позволило интегрироваться в мировое образовательное пространство. Одной из ключевых инициатив стало внедрение концепции трёхязычия, направленной на развитие трёх языков:

казахского как государственного, русского как языка межнационального общения и английского как международного языка науки и бизнеса.

Глобализация также диктует необходимость развития STEM-образования (наука, технологии, инженерия, математика) и цифровых навыков [7, с. 83]. Казахстан внедряет цифровые образовательные платформы, что способствует созданию современных условий обучения. Программы типа «Цифровая школа» и «Электронное образование» стали основой для перехода к более интерактивным и персонализированным методам обучения.

В современном мире центральным элементом образовательной философии становится личность учащегося. Казахстанская образовательная система всё больше ориентируется на развитие критического мышления, творческих способностей и самостоятельности. Учебные программы стремятся учитывать индивидуальные потребности и интересы учащихся, создавая условия для их всестороннего развития.

Такой подход особенно важен в условиях многонационального общества Казахстана. Школы и вузы прилагают усилия для формирования толерантности и культуры межэтнического диалога. Это становится важной частью воспитательной работы, направленной на укрепление социального единства.

Современные вызовы требуют активного внедрения инноваций. В Казахстане растёт число специализированных школ и университетов, таких как Назарбаев Университет, которые используют передовые методики преподавания и научные разработки.

Онлайн-образование становится важным элементом образовательной системы, особенно после пандемии COVID-19. Электронные платформы, такие как Bilimland и Daqyn.online, позволяют учащимся получать доступ к образовательным ресурсам из любой точки страны.

В философии образования Казахстана также особое место занимает идея устойчивого развития. Экологическое воспитание и обучение стали важной частью школьных программ. В школах и университетах активно внедряются курсы, направленные на формирование экологического сознания и навыков для решения глобальных проблем, таких как изменение климата и охрана окружающей среды.

Выводы

Анализ аксиологических аспектов философии образования позволил выявить ключевые аспекты, определяющие ценностный подход в современном образовательном процессе. Основные выводы исследования можно сформулировать следующим образом.

Во-первых, роль ценностей в образовании, которые играют центральную роль в формировании образовательной философии, обеспечивая связь между обучением и воспитанием. Они определяют «...цели, методы и содержание образовательных программ» [8, с. 100].

Во-вторых, казахстанская образовательная система успешно сочетает национальные ценности, такие как сохранение культурного наследия, развитие казахского языка и патриотизма, с глобальными ценностями: толерантностью, инклюзивностью и устойчивым развитием.

В-третьих, подчеркивается важнейший аксиологический принцип образования, ориентированный на гуманизм, развитие личности, её творческих и интеллектуальных способностей, а также воспитание моральных качеств.

В-четвертых, глобализация стимулирует пересмотр традиционных ценностей образования. Она требует внедрения новых подходов, таких как трёхязычие и цифровизация, при этом сохраняя национальную идентичность.

В-пятых, учёт принципов устойчивого развития в образовательный процесс, который способствует формированию экологического сознания и ответственности за будущее. Эти ценности становятся ключевыми в воспитании молодёжи.

Наконец, среди основных проблем философии образования следует признать сложность нахождения баланса между традициями и современными требованиями, а также необходимость более глубокой интеграции аксиологических идей в образовательные стандарты. Однако перспективы реализации аксиологического подхода очевидны, благодаря активной государственной поддержке и растущему вниманию к ценностным аспектам образования.

Вне сомнения, что современная философия образования в своих исследовательских подходах должна опираться не только на философию, но и на историю, педагогику, культурологию, логику, психологию. Являясь, по существу, междисциплинарной областью знания она должна использовать методологический аппарат философии для интеграции и конкретизации накопленного опыта в обучения [9,10].

Не стоит забывать, что главное — это помнить: в центре любой образовательной философии всегда должен оставаться человек со своими уникальными способностями, интересами и ценностями. Только в таком случае образование сможет стать движущей силой прогресса и гармоничного развития общества.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

- 1 **Джеймс, У.** Введение в философию; Рассел Б. Проблемы философии. пер. с англ. / Общ. ред., послесл. и примеч. А.Ф. Грязнова. – М. : Республика, 2000. – 315 с.
- 2 **Куренной, В. А.** Философия и образование // «Отечественные записки». – 2002. – № 1
- 3 Философия образования: связь науки и практики. – М.-Тверь, 2002.
- 4 **Рассел, Дж.** Постмодернизм: – М. : Книга по Требованию, 2012. – 96 с.
- 5 **Спиркин, А. Г.** Основы философии. – М. : Юрайт, 2024. — 395 с.
- 6 **Гуревич, П. С., Филатов, О. К.** Философия и история образования: От Античности до эпохи Просвещения. – М. : Юрайт, 2021. – 290 с.
- 7 **Тюгашев, Е. А.** Основы философии. – М. : Юрайт, 2024. – 253 с.
- 8 **Кирьякова, А. В.** К Аксиология образования: Прикладные исследования в педагогике. [Электронный ресурс] – монография / А. В. Кирьякова, Т. А. Ольховая, И.Д. Белоновская. м 3-е изд., стер. – М. : Флинта, 2021. – 295 с.
- 9 **Грехнев, В. С.** Философия образования: учебник для вузов / В. С. Грехнев. – М. : Издательство Юрайт, 2024. – 311 с.
10. **Майя, Б., Чарльз, Ф., Уэйн, Х.** Искусственный интеллект в образовании: Перспективы и проблемы для преподавания и обучения. – М. : Альпина PRO, 2022. – 304 с.

REFERENCES

- 1 **Dzhejms, U.** Vvedenie v filosofiyu; Rassel B. Problemy filosofii [Introduction to Philosophy] [Text]. per. s angl. / Obshch. red., poslesl. i primech. A.F. Gryaznova. – M. : Respublika, 2000. – 315 s.
- 2 **Kurennoj, V.A.** Filosofiya i obrazovanie [Philosophy and Education] [Text] // «Otechestvennye zapiski». – 2002. – № 1
- 3 Filosofiya obrazovaniya: svyaz' nauki i praktiki [Philosophy of Education: The Relationship between Science and Practice] [Text]. – M.-Tver', 2002.
- 4 **Rassel, Dzh.** Postmodernizm [Postmodernism][Text]: – M. : Kniga po Trebovaniyu, 2012. – 96 s.
- 5 **Spirkin, A. G.** Osnovy filosofii [Foundations of philosophy] [Text]. – M. : Yurajt, 2024. – 395 s.
- 6 **Gurevich, P. S., Filatov, O. K.** Filosofiya i istoriya obrazovaniya: Ot Antichnosti do epohi Prosveshcheniya [Philosophy and History of Education: From Antiquity to the Age of Enlightenment] [Text]. – M. : Yurajt, 2021. – 290 s.

7 **Tyugashev, E. A.** Osnovy filosofii [Foundations of philosophy] [Text]. – М. : Yurajt, 2024. – 253 s.

8 **Kir'yakova, A.V.** K Aksiologiya obrazovaniya: Prikladnye issledovaniya v pedagogike [Axiology of education: Applied research in pedagogy.] [Text]. [Elektronnyj resurs] : monografiya /A. V. Kir'yakova, T.A. Ol'hovaya, I . D. Belonovskaya. – 3-e izd., ster. – М. : Flinta, 2021. – 295 s.

9 **Grekhnev, V. S.** Filosofiya obrazovaniya: uchebnyk dlya vuzov [Philosophy and Education] [Text] / V. S. Grekhnev. – М. : Izdatel'stvo Yurajt, 2024. – 311 s.

10. **Majya, B., Charl'z, F., Uejn, H.** Iskusstvennyj intellekt v obrazovanii: Perspektivy i problemy dlya prepodavaniya i obucheniya [Artificial Intelligence in Education: Prospects and Challenges for Teaching and Learning] [Text]. – М. : Alpina PRO, 2022. – 304 s.

Материал поступил в редакцию 26.06.23.

*С. Х. Әлмұханов¹, Г. Ш. Султанова², Б. Т. Смагулова³

^{1,2,3}Торайғыров университет,

Қазақстан Республикасы, Павлодар қ.

Материал баспаға 26.06.23 түсті.

БІЛІМ БЕРУ ФИЛОСОФИЯСЫНЫҢ АКСИОЛОГИЯЛЫҚ АСПЕКТІЛЕРІ

Мақалада қазіргі білім беру жүйесін қалыптастыруда шешуші рөл атқаратын білім беру философиясының аксиологиялық (құндылық) аспектілері қарастырылған. Білім беру үдерісінің негізінде жатқан құндылықтарды талдауға басты назар аударылады: гуманизм, мәдени мұра, патриотизм, теңдік, толеранттылық және тұрақты даму.

Аксиологиялық көзқарас жеке тұлғаның үйлесімді дамуын қамтамасыз ете отырып, ұлттық дәстүрлер мен заманауи сын-қатерлерді біріктіруге мүмкіндік беретіні баса айтылады. Студенттердің рухани-адамгершілік қасиеттерін тәрбиелеу, сыни тұрғыдан ойлау мен шығармашылық қабілеттерін қалыптастыру мәселелеріне ерекше мән беріледі.

Жұмыста жаһандану мен цифрландырудың білім беру құндылықтарының өзгеруіне әсері талданады, сонымен қатар мәдени бірегейлікті сақтау және әртүрлілікті құрметтеу қажеттілігіне баса назар аударылады. Аксиологиялық негіздер білім арқылы тұлға мен

қоғамның тұрақты және үйлесімді дамуын құрайтын негіз ретінде қарастырылады.

Білім тек білімді жеткізіп қана қоймайды, сонымен қатар тұлғаның дүниетанымын, мінез-құлқын және сыртқы әлеммен қарым-қатынасын анықтайтын құндылықтарды қалыптастырады.

Білім берудегі аксиологиялық көзқарас құндылықтардың білім беру үдерісі мен тәрбиесіне жетекшілік ететін негізгі бағдар ретінде әрекет ететіндігі туралы идеяға негізделген. Бұл жалпы адамзаттық құндылықтарға да (ақиқат, ізгілік, сұлулық), әлеуметтік, мәдени және кәсіби нормаларға да қатысты. Білім беру философиясы қазіргі қоғамда қандай құндылықтарды басымдыққа ие болу керектігін және оларды білім беру үдерісіне қалай енгізуге болатынын талдайды.

Жаһандану, технологияландыру және мәдени әртүрлілік сияқты заманауи сын-қатерлер білім беру мақсаттары мен құндылық бағдарларын қайта қарауды талап етеді. Сыни тұрғыдан ойлауды, толеранттылықты, экологиялық сананы және жауапкершілікті қалыптастыруға ерекше көңіл бөлінеді. Аксиологиялық көзқарас мағыналы таңдауға және этикалық тұрғыдан маңызды шешімдер қабылдауға қабілетті жеке тұлғаны тәрбиелеу қажеттілігіне баса назар аударылады.

Сонымен, білім беру философиясының аксиологиялық аспектілері күрделі және жылдам өзгереді әлемде өмір сүруге және әрекет етуге қабілетті үйлесімді тұлғаны қалыптастырып, білім беру жүйесін дамытудың стратегиялық бағытын белгіледі.

Кілтті сөздер: аксиология, білім философиясы, құндылықтар, гуманизм, мәдени мұра, жаһандану, тұрақты даму.

*S. Kh. Almukhanov¹, G. S. Sultanova², B. T. Smagulova³

^{1,2,3}Toraighyrov University,

Republic of Kazakhstan, Pavlodar.

Material received on 26.06.23.

AXIOLOGICAL ASPECTS OF THE PHILOSOPHY OF EDUCATION

The article examines the axiological (value) aspects of the philosophy of education, which play a key role in the formation of a modern educational system. The main attention is paid to the analysis of the values underlying the educational process: humanism, cultural heritage, patriotism, equality, tolerance and sustainable development.

It is emphasized that the axiological approach allows integrating national traditions and modern challenges, ensuring the harmonious development of the individual. Particular attention is paid to the issues of nurturing the spiritual and moral qualities of students, as well as the formation of critical thinking and creativity.

The work analyzes the impact of globalization and digitalization on changes in educational values, and emphasizes the need to preserve cultural identity and respect for diversity. Axiological foundations are considered as the foundation on which sustainable and harmonious development of the individual and society is built through education.

Education not only transmits knowledge, but also forms the value guidelines of the individual, which determine his or her worldview, behavior and interaction with the outside world. The axiological approach to education is based on the idea that values act as key guidelines guiding the educational process and upbringing. This applies to both universal values (truth, goodness, beauty) and social, cultural and professional norms. The philosophy of education analyzes which values should be considered a priority in modern society and how they can be integrated into the educational process.

Modern challenges, such as globalization, technologization and cultural diversity, require a revision of educational goals and value guidelines. Particular attention in the article is paid to the formation of critical thinking, tolerance, environmental awareness and responsibility. The axiological approach emphasizes the need to educate an individual capable of making meaningful choices and making ethically significant decisions.

Thus, the axiological aspects of the philosophy of education set the strategic direction in the development of the education system, forming a harmonious personality capable of living and acting in a complex and rapidly changing world.

Keywords: axiology, philosophy of education, values, humanism, cultural heritage, globalization, sustainable development.

FTAMP 11.25.25

<https://doi.org/10.48081/CQDC2694>***F. Қ. Хафиз**

Л. Н. Гумилев атындағы ЕҰУ,
Қазақстан Республикасы, Астана қ.

*e-mail: gabit_khafiz@mail.ru

ИСЛАМ ФАКТОРЫ ПОСТКЕҢЕСТІК ҚАЗАҚСТАНДА

Бұл мақалада Кеңестік дәуір өткен соң Орта Азия мен Қазақстан қоғамына ислам факторының қалай әсер еткені айтылады. Азып-тозған жас мемлекеттердегі рухани қуыстың орынын исламның қанишалықты толтырғанын, оның әсерінің қанишалықты оң-теріс болғаны баяндалады. Мақалада осы күрделі саяси, экономикалық, мәдени үдерістің кезең-кезеңмен өтіп, енді қалыптасып келе жатқан жас мемлекеттердің даму жолында қандай рөл атқаратыны жазылады. Енді ғана еггемендеік алып, қадамын жаңа басқан сәби сияқты жас мемлекеттерге аталмыш фактор әрқала әсер етті. Ислам факторының екі бағыттағы үдерісі түсіндіріледі. Алдымен, ислам дінінің саясиленуі; екіншіден, елдегі биліктің осы дінге қарай жүргізген саясаты. Исламдану бір уақытта кем дегенде екі тенденциямен сипатталады: исламның дін ретінде қайта жандануы және әртүрлі экстремистік және лаңкестік топтар билік үшін күресте қабылдаған исламдық «жасанды келбетін» идеология ретінде пайдалану. Бұл жағдайлар Орта Азия мемлекеттерінде қауіпсіздік мәселесін күн тәртібіне қойды. Осылай геосаяси байланыстары жаңа келбетке ие болғаны елдер ұжымдық және ұлттық қауіпсіздікті қамтамасыз ету үшін қанишай адымдар жасағаны баяндалады. Қазақстандағы исламның суниттік бағытын ұстануы, ежелден сақталған жергілікті діни сенімдермен үйлесімділігі діни терроризм мен экстремизмді жақсы ажыратуға алғышарт болғанын, артықшылығын көрсетеді. Ислам факторы дүние жүзіне және Орта Азияға, әсіресе Қазақстанға маңызды әсер беретін үлкен үрдіс болғаны қорытындыланады.

Кілтті сөздер: ислам факторы, фундаментализм, мұсылман әлемі, рухани қуыс, саяси-экономикалық даму, мемлекет мүддесі, ұлттық қауіпсіздік

Кіріспе

Мұсылман әлемі – бүгінгі күннің негізгі ықпал ету ошақтарының бірі. Ислам факторы саясатқа, экономикаға және халықаралық қатынастарға белсенді әсер етеді.

Орталық Азия елдерінің кеңестік дәуірден кейінгі даму кезеңі діннің қоғамдық өмірдің сан қилы салаларында, оның ішінде сыртқы және ішкі саясатына ықпалының әжептәуір нығаюымен, сондай-ақ мұсылмандық діни бірлестіктер мен ұйымдар қызметінің күрт артуымен сипатталады. Ауғанстан, Пәкістан, Иран, Түркия және араб елдерімен географиялық жақындығы сияқты сыртқы факторлар да маңызды рөл атқарады. Исламды саясатқа араластыру құбылысы тәуелсіздік алған мемлекеттердің барлығына, соның ішінде Қазақстанға да әсер етті. Ал оның саяси өміріне ықпалы әртүрлі деңгейде байқалды.

Зерттеу пәні – Қазақстан Республикасындағы ислам факторы, оның Қазақстан Республикасындағы саяси, экономикалық, әлеуметтік процестерге әсері. Жұмыстың мақсаты – Орталық Азиядағы процестерді жалпы аймақтағы, нақтырақ айтқанда Қазақстан Республикасындағы діни-конфессиялық фактор контекстінде зерттеу. Осы мақсатқа жету үшін мынадай ғылыми міндеттер алға қойылып, шешілуде: 1. халықаралық қатынастар жүйесіндегі ислам факторының маңызын зерттеу; 2. жаһандану жағдайында Орталық Азиядағы жаңа геосаяси жағдайды талдау; 3. халықаралық терроризм мен діни экстремизмге қарсы күресте аймақтың маңыздылығын ашу. 4. Орталық Азия мемлекеттеріндегі жағдайдың дамуының болжамдық сценарийлерін әзірлеу; 5. Қазақстан Республикасындағы қазіргі діни ахуалды және оның даму тенденцияларын зерттеу. Проблеманың ғылыми даму дәрежесі. Қарастырылып отырған тақырыпқа тарихнамалық талдау Қазақстаннан, Ресейден алынған кең көлемді еңбектерді және айтарлықтай көлемдегі шетелдік ғылыми әдебиеттерді зерттеу негізінде жасалды.

Материалдар мен әдістер

Теориялық анализ тәсіліне негізделіп отырып, зерттеулер мен ғалымдардың жазбаларына сүйене отырып жазылды. Зерттеу барысында салыстыртыру арқылы көптеген ақпараттар зерделенді. Ғалыми-теориялық және аналитикалық әдістер арқылы зерттеу қорытындысы шығарылды.

Ислам факторының маңыздылығының біртіндеп өсуі бірқатар себептерге байланысты, олар бірінші кезекте ислам әлемі ауқымының кеңеюі мен дамуының стратегиялық маңыздылығы қамтиды. Қазіргі таңда Азия, Африка және Еуропада ислам дінін ұстанушылар халқының көпшілігін құрайтын елдер 50-ден асты және әлем бойынша 120 елде мұсылман қауымдары бар, олардың көпшілігі саяси көзқарастары және әлеуметтік

белсенділікті жоғары. Мұсылмандардың Еуропа мен Солтүстік Америкаға қоныстануының тұрақты өсуі байқалады. Мұсылман елдеріндегі халық орташа есеппен 2,6 % көрсеткішпен да қарқынды өсуде, ал дүние жүзінде бұл 1 % ар-берісінде ғана, сөйте тұра төмендеу тенденциясы тағы бар.

Стратегиялық тұрғыда батыс елдерінің экономикасы мен әскери саласы үшін зор маңызы бар мұнай мен газ секілді минералдық шикізаттың ең ірі қорларының да осы ислам мемлекеттерінде болуы өте маңызды рөл атқарады. Кейінгі уақыттағы халықаралық саясатқа мұсылман елдерінің ықпалы өсіп, кеуде соққан державалар санасып қалған жайт бар. Сонымен қатар Иран, Сауд Арабиясы, Мысыр, Пәкістан, Индонезия және басқа да бірқатар елдердің сыртқы саясаттағы тәбетері күн өткен сайын өсіп келеді. Исламның идеологиялық қауқарын ойласаң барлық мұсылмандарды бес саусақтай біріктіре алатын фактор болып тұр. Бірақ, мұсылман әлемінің аз бөлігі «бай» мұнай өндіруші және көбі «кедей» елдер болып бөлінген. Онымен қоймай, олардың көпшілігінің арасында өткір, шешуі қиын қарама-қайшылықтар бар. Сөйтіп мұсылман елдері мен исламдық қозғалыстардың алуан түрлілігі нақты ауызбіршіліктің жоқтығымен сипатталып отыр. XX ғасырдың 90-шы жылдары бұрынғы КСРО аумағында діни белсенділіктің өсуімен, оның ішінде айқын саяси бағыттылығымен ерекшеленді. Біріншіден, бұл ислам діні тарихи тараған елдерде діни қызметке салынған тыйымның алынып, исламдық дәстүрлердің қайта жандануының заңды нәтижесі болды. Екіншіден, рухани салада пайда болған «қуыс» діни идеологиямен толтырылды. Үшіншіден, билік үшін таласып жүрен белгілі бір саяси күштер үшін исламдық жаңғыру немесе исламдық даму жолы идеясы дайын тұрған ұтымды тәсіл болды. Халықаралық қатынастарда «исламдық фактор» түсінігі ең алдымен «мұсылман мемлекеттері» деген ұғымымен шартты түрде біріккен елдер тобы анықтайды. Мұсылман елдерді қатарына қосудың әртүрлі шарттары бар, арасындағы ең көп тарағаны тарихи-географиялық, конфессиялық-демографиялық, діни-құқықтық фактор. Соңғы уақытта қалыптасқан жағдайды ескерсек, ислам әлемінің даму жолы тікелей бүкіл әлем қауымдастығы үшін маңызды болып отыр.

Діни факторды пайдалану белгілі бір елдер мен аймақтардың тарихи дамуындағы сын кезеңдерде ерекше өзекті бола бастайды. Сөйтіп ислам фундаментализмі деген түсінік туындады. Ал, Ресейлік құқықтанушы Л.Р.Сюкияйның айтуынша, исламдық фундаментализм ең алдымен саяси құбылыс және исламның шығу тегімен әсте байланысы жоқ. Негізінде бұл саясаттың дінді қылмыстық мақсатта пайдалануы. «Исламдық» деген жалғау тек қай конфессияға тиесілілігін анықтады. Сонымен қатар, көптеген жарияланымдарда әлі күнге дейін бұл процестің тұрақты, жалпы қабылданған

анықтамасы жоқ. Батыстық және посткеңестік исламтану ғылымында қазіргі заманғы реисламдану үдерістерін талдағанда «радикалды ислам», «исламдық экстремизм», «ислам фундаментализмі», «саяси ислам» сияқты терминдері қолданылады. Ең сорақысы барлығы дерлік синоним ретінде. Саясаткерлер, публицистер ғана емес, зерттеушілер де кейде бұл ұғымдарды шатастырып, олардың арасындағы айырмашылықтарды ескермейді. Сонымен бірге бұл терминдердің әрқайсысының өзіндік мағыналық мазмұны бар. Исламдық емес «фундаментализм» терминін «Watchman Examiner» баптисттік газетінің редакторы К. Ли Лоус енгізген және рационалистік, модернистік қайта құруларға қарсы тұратын қазіргі американдық протестантизмнің өте консервативті ағымын сипаттау үшін қолданылған. Ол 1920 жылы евангелиялық шіркеудің консервативті өкілдерінің бірігуі нәтижесінде пайда болды және оны бірінші кезекте ғалымдар емес, журналистер қолданысқа шығарды, ал оны қолдану дәлсіздіктерге бейім және әрқашан саяси біржақты көзқараспен жиі сипатталады. Жасанды түрде исламға бағытталған осы түсінік бүгінде Батыста да, ТМД елдерінде де көптеген басылымдарда көрініс тауып, кең қоғамдық және ғылыми талқылаулардың нысанасына айналды. Фундаментализмді оғаш насихаттау мұсылмандарға деген жеккөріністі көзқарастың қалыптасуына, жалпы исламофобияның пайда болуына ықпал етеді. Концепция ретінде фундаментализм кез келген дінге тән – ол өмір сүру жағдайларының күрт өзгеруімен туындайтын нанымның рухани бастапқы көздеріне үндеу. Онсыз дін, әдетте, азып-тозып, белгілі бір тұлғалардың немесе топтардың материалдық және саяси игіліктерді алу каналына айналады. Мұсылмандардың өздері бұл ағымды фундаментализм емес, салафизм деп атайды – «әс-саләф әс-солих» (әділ бабалар), яғни оның жақтастары өздерінің барлық іс-әрекеттерінде, нормалары мен ережелерінде исламның өу бастағы қағидаларын ұстануы керек және сол «таза». Осылайша түпнұсқа исламның критерийлері бойынша қайта исламдандыруды уағыздайтындар «әл-Исламиун» («исламшылар») деп аталады. Қырғи қабақ соғыстың аяқталуы және Кеңес Одағының ыдырауы қауіпті «куысқа» әкелді, бұл жаңа жауларды іздеуге себеп болды. Кейбіреулер исламды Батысқа идеологиялық балама деп санайды, ұлттық шекарадан шығуға қабілетті, оны Батыс қоғамымен саяси және мәдени тұрғыдан үйлеспейтін құбылыс ретінде қабылдайды, ал басқалары исламды жай демографиялық қауіп ретінде қарастырады. Ислам әлемінің барлық дерлік шекараларында қақтығыстар немесе өсіп келе жатқан әскери шиеленістер бар. Кесірінен Таяу және Орта Шығыстың орасан зор аймағын, Ауғанстанды, Кашмирді және Орталық Азия мен Закавказьеінің кейбір бұрынғы кеңестік республикаларын қамтитын «исламдық тұрақсыздық доғасы» ұғымы пайда болды. Орталық Азиядағы

исламдық жаңғыруға баса назар аударылады. Посткеңестік кеңістіктегі саяси өмірде де исламның рөлі ерекше байқалуда. Бұған негізінен діни өмірдің барысына мемлекет тарапынан толық бақылаудың жойылуы, халықтың діндарлығының өсуі, билік пен оппозициялық күштердің исламды өздерінің саяси мүдделеріне пайдалануға ұмтылуы, шетелдік ислам ұйымдарының ықпалы әсер етті. Бұл аймақ көп ұлтты және көп конфессиялы бола тұра, ыңғайлы жағдайда Орталық Азия халықтарын Қытай мен Үндістан өркениеттері сияқты өркениеттік тұтастықты қалыптастыруға жеткізе алатын этноконфессиялық тұрақтылық пен өзін-өзі қамтамасыз етудің айтарлықтай дәрежесімен сипатталады. Ислам Орталық Азияның негізгі жүйе құраушы мәдени және саяси элементтерінің бірі болып табылады. Халықтың негізгі бөлігі ұлтын айтпағанда өзін бір діннің өкілдері ретінде санайды. Орталық Азиядағы исламдық жаңғыру өз алдына, құбылыс ретінде тың жаңалық емес. Өткен ғасырдың 70 ж аяғы мен 80 ж басында Таяу Шығыста дәл осындай жағдай болған. Ислам факторының саяси процестердегі рөлінің артуын біртұтас әлемдік үдеріс ретінде қарастыруға әбден болады. Орталық Азияның мұсылман елдерінде исламның қайта жандануын өз мүдделеріне пайдаланғысы келетін қоғамдық-саяси және діни күштерді келесідей жіктеуге болады: 1. жергілікті партиялық және мемлекеттік іс өкілдері ислам дінін пайдалануға ұмтылады, жаңа саяси құрылымдарға енуге және олардың билік құрылымдарындағы қазығы босаған позицияларын нығайту мақсатында; 2. Орталық Азия республикалары тап болған әлеуметтік-саяси дағдарыстан тек исламның қайта жаңғыруы мен дін құндылықтарына қайта оралу ғана көмектесетініне сенімді мұсылман дінбасылары. 3. Әртүрлі исламдық қозғалыстар, ұйымдар исламдық ұрандар арқылы саяси мақсаттарға жету және билікті басып алу үшін; Орталық Азияның қазіргі қалыптасқан ұлттық-мемлекеттік құрылымына қарамастан, мұсылмандардың отырықшы бөлігі өздерін тарихи аймақтармен байланыстыра отырып, далалық аймақтардың тұрғындарынан алшақтап, тіпті бір мемлекеттің ішінде де өзін-өзі тануды жалғастыруда. Жалпы алғанда, посткеңестік аумақтағы исламда үш ағым байқалады: 1. «Ортодоксальдық» – оны ұстаншылар қалыптасқан жағдайды негіздеуі отырып, кез келген экономикалық және әлеуметтік-саяси өзгерістерге қарсылық танытады, өзгерістерге мүлдем қайшы. 2. «Ренессанс» - өкілдері исламды әртүрлі қабаттардан тазартуды, оның түп тамырына оралуды жақтайды (фундаменталист деп аталатындар). 3. «Реформист» - оның жақтастары ислам тәжірибесін нақты өмірдің өзгерген жағдайларына сәйкес жаңғыртуды талап етеді. Мемлекеттік тәуелсіздік алғаннан кейін Орталық Азия республикаларына жеке өздерінің даму жолын таңдауға мүмкіндік түсті және халықаралық қатынастардың дербес

субъектілері айналды. Олардың халықаралық аренадағы рөлі географиялық орналасуымен, экономикалық және демографиялық әлеуетімен, энергетикалық және ядролық потенциалымен маңызды рөлін айқындады. КСРО ыдырап, жаугершілік атеизмнің 70 жылдық үстемдігі нәтижесі мен жаңа тәуелсіз мемлекеттердің құрылуынан кейін аймақта мемлекеттік биліктің кеңестік, әрі зайырлы сипатын сақтай отырып, исламның рөлін қайта жаңғырту процесі мен дінді саясиландырмау жүріп жатыр. Орталық Азияның жаңа тәуелсіз мемлекеттерінің феномені олардың бір мезгілде Еуропалық және азиялық үлкен ұйымдарға мүше болып табылуында. Кеңестік билік ыдырағаннан кейін Орталық Азия «Үлкен ойынның» жаңа аренасына айналды, оған әлемдік державалар ғана емес, сонымен қатар орта деңгейдегі аймақтық «күш орталықтары» да қатысты. Сыртқы саяси курстардың географиялық орналасуының, экономикалық және әскери әлеуетінің және басқа да факторлардың ерекшеліктерінің түрлілігіне қарамастан, Орталық Азия мемлекеттері халықаралық аренада біртұтас ұстанымнан әрекет ету қажеттілігін түсінеді. Оларды бұған халықтардың рухани-мәдени жақындығымен, экономикалық және ортақ тарихи тағдырмен, интеграциялық процестерді тереңдету қажеттілігімен айқындалатын ұлттық мүдделер итермелейді. Тәуелсіз мемлекеттердің құрылуынан кейінгі өткен жылдар Ислам әлемінің Орталық Азияға ықпалы күшейіп қана қоймай, бірқатар жағдайларда айтарлықтай шектелгенін көрсетті. Аймақтағы елдердің ешқайсысы өте сақтықпен қатысатын ИБҰ-ға мүшелік шеңберінен шыққан жоқ. Бұл олардың ұлттық мүдделері, соның ішінде қауіпсіздік тұрғысынан алғанда, геосаяси қарым-қатынастар жазықтығында жатқанына негізделгені өте түсінікті. Аймақтың дамуындағы жаңа құбылыс – біртұтас экономикалық кеңістік құруға, сыртқы қорғаныс қызметін үйлестіруге ұмтылу. Жаңа тәуелсіз мемлекеттердің құрылуынан кейінгі өткен жылдар Ислам әлемінің Орталық Азияға ықпалы күшейіп қана қоймай, бірқатар жағдайларда айтарлықтай шектелгенін көрсетті. Аймақтағы елдердің өте сақтықпен қатысатын ИБҰ-дағы позициясы мүшелік етуден асқан жоқ. Алдымен бұл олардың ұлттық мүдделері, соның ішінде қауіпсіздік тұрғысынан алғанда, әрі олардың жақын геосаяси көршілік қарым-қатынастарына негізделгені өте түсінікті. Орталық Азия мемлекеттерінің ұлттық қауіпсіздігі Ұжымдық қауіпсіздік шарты, Шанхай ынтымақтастық ұйымы және Азиядағы өзара іс-қимыл және сенім шаралары кеңесі аясындағы ынтымақтастықта құрылады. БҰҰ мен ЕҚЫҰ Орталық Азия аймағында ұжымдық қауіпсіздік жүйесін қалыптастыруда маңызды рөл атқарады. Осы ұйымдар аясында әзірленген қауіпсіздік тетіктері мен

тәжірибесі Орталық Азиядағы қауіпсіздік мәселелерін шешуде белсенді түрде пайдаланылады.

Нәтижелер мен талқылау

Енді Қазақстан Республикасындағы ешқашан экстремизм мен фанатизммен ерекшеленбеген ислам факторы және рөлін түйіндесек. Қазақстан өзінің сыртқы саясатында мұсылмандық аспектіні ескереді және республиканың Ислам Конференциясы Ұйымына мүшелігін ұтымды пайдалануға ұмтылады. Ислам дінінің қоғамның рухани өміріне ықпалының күшеюі Орталық Азияның бірқатар мемлекеттеріндегідей оның саясилану үрдісіне әкелген жоқ. Бұл келесі себептерге байланысты: 1. Тарихи тұрғыдан ислам қазақ халқының мәдениеті мен менталитетінде шешуші рөл атқармайды. 2. Республикадағы исламның негізгі бағыты – ханафи мәзһабының сүнниттік бағыт ұстануы. Сөзсіз, ислам қазақ болмысы элементтерінің бірі болғанымен, елдің мемлекеттік өмірінде шешуші рөлде емес. Қазақ еліндегі исламның ерекшелігі оның жергілікті төңіршілдік наным-сеніммен ерекше синкретизмі болды. Ислам факторы республиканың сыртқы саяси басымдықтарында аз орын алмайды. Бұл ұстаным келесі аспектілерге негізделген: 1. Саяси, бұл елдермен сындарлы ынтымақтастық орнату, әсіресе, республиканың ұлттық қауіпсіздік мүдделерін қозғайтын өңірлердегі қауіпсіздік пен тұрақтылықты қамтамасыз етудің практикалық мәселелерін шешуге де бағытталуы мүмкін. 2. Экономикалық, бұл Қазақстан әлемдік экономикаға одан әрі интеграцияланған сайын Оңтүстік Азия мен Таяу және Орта Шығыс мемлекеттері үшін маңызы арта түседі. 3. Рухани, бұл дәстүрлі құндылықтардың рухани-мәдени әлеуетін қалыптастыруға, тарихын сақтау мен жаңа ұрпақты тәрбиелеуге ықпалы әлсіреп бара жатқан заманда діни фактордың саяси-насихаттық маңызы үлкен емес, бірақ оның теологиялық аспектісі ұлттың этникалық бірлігінің ең маңызды элементі болып табылады. Қазақстандағы исламның саясилану мүмкіндігіне кем дегенде екі топ факторлар әсер етуі мүмкін. Оның бірі Қазақстан мұсылман қауымының өзінде жағдайдың шиеленісуі ықтимал. Екіншісі – сырттан келетін геосаяси ықпалға, Орталық Азия аймағындағы жағдайдың дамуына байланысты. Шикі мұнайдың мол қоры бар Қазақстан көптеген мемлекеттердің мүдделері аймағында екенін ескеру қажет. Қазіргі жағдайда діни экстремизмнің таралуының негізгі ағымы Каспий теңізінің оң жақ жағалауына қарай ауысқан. Қазақстан аумағында исламның саясилануының ішкі себептерінің бірі мұсылман қауымы арасындағы өзара қайшылықтардың асқынуында болып отыр. Бұл негізінен елдегі мұсылман халқының ерекше менталитетімен байланысты. Әсіресе Оңтүстік пен Батыста, Солтүстік пен Шығыста байқалатын діндарлық деңгейінің айырмашылығына негізделген.

Осы себепті қазақ мұсылмандары арасындағы қайшылықтар анық байқалады. Осы сыртқы және ішкі факторлар Қазақстандағы исламның саясиленуіне ықпал етіп, елдегі мұсылман халқының арасында діни бағыттағы ыдырау сезімдерінің қатар жүруі көрініс тапты. Бұл сезімдердің саяси деңгейге ауысуы олардың діни экстремизм идеологиясын пайдалана отырып, радикалды көңіл-күйдің таралуына негіз болады. Қазақстанда діни ахуалға талдау жасасақ, діни бірлестіктер мен мемлекет арасындағы қарым-қатынас үлгісі адам құқықтары мен бостандықтарын құрметтеу, діни мүдделердің теңестігі, ынтымақтастыққа ұмтылудың демократиялық принциптеріне негізделген. Қазақстандағы түрлі ұлт өкілдері «Қоғамдық бірлестіктер туралы» заңға сәйкес Қазақстан халқы Ассамблеясының құрамына кіретін 460 астам ұлттық-мәдени бірлестіктер, азды-көпті этностар мүдделерін және өзара татулығын қамтамасыз ету мақсатында құрылған 35 мекемеге біріктірілген. қатынастар.

Қазақстан 2002 жылдың Астанада өткен Әлемдік және дәстүрлі діндер көшбасшыларының бірінші съезін шақыру туралы бастама көтерді, оған барлық әлемдік діндер өкілдері қатысты. Съезде форумды үш жылда бір рет өтетін съездермен тұрақты жұмыс істейтін орган ету туралы шешім қабылданды. Содан бері тұрақты өтіп келеді. Дегенмен, ел ішінде билікке деген сенімін жоғалтқандар бар. Бұған мемлекеттік қызметкерлердің өздерінің сыбайлас жемқорлық пен заңды бұзуы ықпал етіп отыр. Қоғамдағы соңғы 20 жылдықта діннің ұлтаралық қатынастар мен ұлтаралық келісім саласындағы ықпалына халықтың оң бағасы теріс бағаларға қарағанда басым болып отыр. Халықтың секталарға деген теріс көзқарасы біржақты өскенімен, ислам дінінің ұлтаралық қарым-қатынасқа әсерін оң бағалайтын респонденттердің саны азайды. Бұған исламның жалпы дін ретінде беделін түсіретін лаңкестік әрекеттердің күшеюі аз емес.

Конституцияға және заңнамаға сәйкес Қазақстан Республикасы діни бірлестіктер мемлекеттен бөлінген, діни сенім бостандығы немесе атеистік наным-сенім бостандығы жеке жүзеге асырылатын зайырлы мемлекет болып табылады. Діни бірлестіктердің барлығы тең құқыққа, міндеттерге ие және өз қызметі үшін заң алдында бірдей жауапкершілікте болады.

Қорытынды

Түйіндей келсек, ислам бүкіл қоғамды біріктіретін фактор емес. Бұл Қазақстанда шамамен 30 % басқа ұлт және этнос өкілдерінің болуымен түсіндіріледі. Ислам этноұлттық деңгейде консолидациялаушы рөл атқара алмайды. Бүгінгі таңда жалпы дінді ұстанудан гөрі аймақтық, рулық, этникалық және рулық мүдделер басым. Мысалы, Қазақстанда руға мүше болу практикалық өмірде қай дін өкілісің деуден басым. Ислам мемлекет

құрылысының құраушысы емес. Орталық Азия республикалары зайырлы мемлекеттер. Ислам саяси тұрақтылықтың факторы емес. Қоғамда исламға деген екі көзқарас бар. Біреуі исламның рөлін конфессиялық, мәдени және тұрмыстық саламен шектейтін саяси және еуропаланған (көбінесе кеңестік үлгідегі) зияткерлік элитаның көзқарастарын көрсетеді. Екіншісі – Орталық Азия қоғамдарының «қайта исламдану» жолындағы трансформациясы аяқталмаған деген пікір. Екі тәсілді де жақтаушылар билік құрамында жоқ. Ислам Орталық Азия қоғамдарын заманауи экономика, инфрақұрылым, ауыл шаруашылығын көтеру және т.б. үшін жұмылдырушысы емес. Мысалы, Иран, Алжир, Ливияда экономикалық және әлеуметтік стратегияны түсіндіруде исламдық риторика кеңінен қолданылған. Басқа да көптеген мұсылман мемлекеттерінде де бұл айла бар. Ауғанстанды санамағанда, ислам саяси құрылымға кіріктірілмеген, Дегенмен, өзінің шектеулеріне қарамастан, Орталық Азия мемлекеттеріндегі ислам факторы бүгінгі күні жоққа шығаруға болмайтын әлеуметтік және саяси шындық болып табылады. Ол адамдардың құндылық идеяларын қалыптастырады және олардың арасындағы қатынастарды реттейді. Ең жақсы нұсқа – зайырлы және діни бағыттар арасындағы ымыраға келу, онсыз Орталық Азия қоғамдарына әлеуметтік, ұлтаралық және діни қақтығыстардың шиеленісуі қауіпі төнеді. Халықтың Орталық Азия аймағындағы конфессиялық конфессиялардың негіздері, адамгершілік құндылықтары және гуманистік мазмұны туралы білім деңгейін көтеру қажет. Орталық Азия мемлекеттерінің сыртқы саясатындағы ислам факторының рөлі нақты саяси мәселелердің шешілуіне және қазіргі кезеңнің талаптарына байланысты артуы немесе төмендеуі мүмкін. ТМД елдерінде діни экстремизмнің өршуі бір жағынан жағдайды шиеленістіруге, екінші жағынан осы дінге теріс имидж туғызу арқылы исламның беделін түсіруге мүдделі кейбір күштерге тиімді екендігі туралы сарапшылардың пікірлері назар аударуға тұрарлық. Діни экстремизм – жалпыға ортақ мәселе, онымен барынша шеше отырып күресу қажет. Сонымен қатар, оны исламның өзіне қарсы күреске негіз етіп алуға жол беруге болмайды. Әлеуметтік-экономикалық мәселелер, ең алдымен, кедейшілік пен халықтың өмір сүру деңгейінің төмендеуіне, әлеуметтік жайсыздыққа қарсы күрес шешілмесе, экстремизммен кез келген күрес нәтиже бермейді. Ауғанстандағы тұрақсыздық Орталық Азиядағы жағдайға осы елде экстремистік және лаңкестік топтардың базаларының болуы әсер етуде. Сондықтан «Ауған мәселесін» шешпей, Орталық Азияда терроризм мен діни экстремизммен күрес суды кескенмен тең. Әрі, экстремизмнің алдын алу бойынша тыйым салатын және шектеуші шаралар тек исламға ғана емес, барлық діндерге бірдей қолданылуы керек. Бұл ретте терроризм

мен діни экстремизмге қарсы күрес кәсіби түрде жүргізіліп, «науқандық» және біржақтылық болмауы керек. Ол жалпы дінге қарсы күреске айналмай, азаматтардың конституциялық құқықтарына, ар-ождан бостандығына кері келмей, сенімдеріне нұқсан келтірмеуі. Аналып келгенде Қазақстанның барлық елдермен қарым-қатынасына, беделі мен мүддесіне нұқсан келтірмеу керек.

ПАЙДАЛАНҒАН ДЕРЕКТЕР ТІЗІМІ

- 1 **Бажанов, Е. П.** Халықаралық қатынастардың өзекті мәселелері. – М., 2001.
- 2 **Долгов, К. М.** Дін, билік, саясат, дипломатия // Дін және дипломатия // Ғылыми конференция материалдары. – М., 2002.
- 3 **Донцов, Б. Е.** Халықаралық қатынастар жүйесіндегі Таяу Шығыстағы қазіргі исламдық қозғалыстар мен ұйымдар. – М., 2001.
- 4 **Жданов, Н. В.** Әлемдік тәртіптің исламдық концепциясы. – М., 2003.
- 5 **Игнатенко, А. А.** Ислам және саясат. – М., 2004.
- 6 **Қадымов, Г. Г.** Еуразия кеңістігіндегі ислам // Ислам және қазіргі халықаралық қатынастар // Халықаралық ғылыми конференция материалдары. – М., 2001.
- 7 **Мұхаметшин, Ф. М.** Ислам фундаментализміне көзқарас. – М., 1998.
- 8 **Прозорова, Г. К.** Қазіргі халықаралық қатынастар жүйесіндегі ИЫҰ // Ислам және қазіргі халықаралық қатынастар // Халықаралық ғылыми конференция материалдары. – М., 2001.
- 9 **Шутов, А. Д.** Ресей және ТМД елдерінің Сыртқы істер министрлігі (он жылдық тәжірибе) // Дипломатиялық жылнама. – М., 2001.
- 10 **Ертісбаев, Е.** Қазақстан және Назарбаев : өзгерістер логикасы. – Астана, 2001.
- 11 **Назарбаев, Н. Ә.** Тарих толқынында. – Алматы, 1999.
- 12 **Нысанбаев, А.** Қазақстанның саяси жүйесінің эволюциясы. – Алматы, 2001.
- 13 **Тоқаев, Қ.** Жаһандану жағдайындағы Қазақстанның сыртқы саясаты. – Алматы, 2000.
- 14 **Әкімбеков, С.** Ауған түйіні және Орталық Азияның қауіпсіздік мәселелері. – Алматы, 2003.
- 15 **Джекшенкулов, А.** Әлемдік қауымдастықта Орталық Азияның жаңа тәуелсіз мемлекеттері. – М., 2000.

16 БҰҰ құжаттары А/С. 6/418; Ислам және Орталық Азияның жаңа тәуелсіз мемлекеттерінің ұлттық қауіпсіздігі // Халықаралық конференция материалдары. – Алматы, 2002.

17 Ислам және Орталық Азия елдерінің қауіпсіздік мәселелері // Халықаралық конференция материалдары. – Алматы, 2002.

18 Қазақстан Республикасының Конституциясы. – Алматы, 2000.

REFERENCES

- 1 **Bazhanov, E. P.** Xaly`karaly`k qaty`nastardy`n o`zekti meseleleri [Actual problems of international relations]. – M., 2001.
- 2 **Dolgov, K. M.** Din, bilik, sayasat, diplomatiya // Din zhəne diplomatiya // Fy`ly`mi konferenciya materialdary` [Religion, power, politics, diplomacy]. – M., 2002.
- 3 **Donczov, B. E.** Xaly`karaly`k qaty`nastar zhuyesindegi Tayau Shy`fy`stary`kazirgi islamdy`k kozfaly`star men yjy`mdar [Modern Islamic movements and organizations in the Middle East in the international relations system]. – M., 2001.
- 4 **Zhdanov, N. V.** O`lemdik tartipti`n islamdy`k koncepciyasy` [The Islamic concept of world order]. – M., 2003.
- 5 **Ignatenko, A. A.** Islam zhəne sayasat [Islam and politics]. – M., 2004.
- 6 **Qady`mov, G. G.** Euraziya ke`nistigindegi islam [Islam in Eurasia] / Islam zhəne kazirgi xaly`karaly`k qaty`nastar // Xaly`karaly`k fy`ly`mi konferenciya materialdary`. – M., 2001.
- 7 **Muxametshin, F. M.** Islam fundamentalizmne kozkaras [An Approach to Islamic Fundamentalism]. – M., 1998.
- 8 **Prozorova, G. K.** Kazirgi xaly`karaly`k qaty`nastar zhuyesindegi IY`Y [OIC in the system of modern international relations] // Islam zhəne kazirgi xaly`karaly`k qaty`nastar // Xaly`karaly`k fy`ly`mi konferenciya materialdary`. – M., 2001.
- 9 **Shutov, A. D.** Resej zhəne TMD elderini`n Sy`rtky` ister ministrli`gi (on zhy`ldy`k tazhiribe) [Ministry of Foreign Affairs of Russia and the CIS countries (ten years of experience)] // Diplomatiyalы`k zhy`lnama. – M., 2001.
- 10 **Ertisbaev, E.** Kazakstan zhəne Nazarbaev: ozgerister logikasy` [Kazakhstan and Nazarbayev: the logic of changes]. – Astana, 2001.
- 11 **Nazarbaev, N. A.** Tarix tolky`ny`nda [In the tide of history]. – Almaty`, 1999.
- 12 **Ny`sanbaev, A.** Kazakstanny`n sayasi zhuyesini`n e`volyuciyasy` [Evolution of the political system of Kazakhstan]. – Almaty`, 2001.
- 13 **Toqayev, Q.** Zhahandanu zha`dajy`nda fy`ndary` Kazakstanny`n sy`rtky` sayasaty` [Kazakhstan`s foreign policy in the context of globalization]. – Almaty`, 2000.

14 **Әкімбеков, S.** Ауған түйіні және Орталық Азияны қамқарсыздық мәселелері [The Afghan knot and security problems of Central Asia]. – Алматы, 2003.

15 **Dzhekshenkulov, A.** Әлемдік қауымдастықта Орталық Азияны қамқарсыз мемлекеттері [New independent states of Central Asia in the world community]. – М., 2000.

16 ВҰҰ құзғаттары А/С. 6/418; Ислам және Орталық Азияны қамқарсыз мемлекеттерінің ұлттық қауіпсіздігі [UN Docs A/C. 6/418; Islam and the national security of the newly independent states of Central Asia] // Халықаралық конференция материалдары. – Алматы, 2002.

17 Ислам және Орталық Азия елдерінің қауіпсіздік мәселелері // Халықаралық конференция материалдары [Security problems of Islamic and Central Asian countries]. – Алматы, 2002.

18 Қазақстан Республикасының Конституциясы [Constitution of the Republic of Kazakhstan]. – Алматы, 2000.

Материал баспаға 26.06.23 түсті.

*Г. К. Хафиз

Евразийский национальный университет имени Л. Н. Гумилева,
Республика Казахстан, г. Астана.

Материал поступил в редакцию 26.06.23.

ИСЛАМСКИЙ ФАКТОРЫ ПОСТСОВЕТСКОМ КАЗАХСТАНЕ

В данной статье описывается, как исламский фактор повлиял на общество Центральной Азии и Казахстана после окончания советской эпохи. Рассказывается, насколько ислам заполнил место духовной пустоты в вырождающихся молодых государствах и насколько положительным и отрицательным было его влияние. В статье описывается роль этого сложного политического, экономического и культурного процесса в развитии молодых государств, происходящем шаг за шагом. Этот фактор по-разному воздействовал на молодые государства, только что обретшие суверенитет и делающие первые шаги. Объясняется двусторонний процесс исламского фактора. Во-первых, политизация ислама; во-вторых, политика властей страны в отношении этой религии. Исламизация характеризуется как минимум двумя тенденциями одновременно: возрождением ислама как религии и использованием

в качестве идеологии «искусственного лица» ислама, принятого различными экстремистскими и террористическими группировками в борьбе за власть. Эти условия поставили вопрос безопасности на повестку дня в государствах Центральной Азии. Таким образом, сколько шагов было сделано странами, геополитические отношения которых приобрели новое лицо, для обеспечения коллективной и национальной безопасности. Приверженность суннитской ориентации ислама в Казахстане, его совместимость с местными религиозными верованиями, сохранившимися с незапамятных времен, показывают преимущество разграничения религиозного терроризма и экстремизма. Делается вывод, что исламский фактор представлял собой большое течение, оказавшее важное влияние на мир и на Центральную Азию, особенно на Казахстан.

Ключевые слова: исламский фактор, фундаментализм, мусульманский мир, духовный вакуум, политическое и экономическое развитие, государственные интересы, национальная безопасность.

*G. K. Khafiz

Eurasian National University,
Republic of Kazakhstan, Astana.

Material received on 26.06.23.

ISLAMIC FACTORS IN POST-SOVIET KAZAKHSTAN

This article describes how the Islamic factor has influenced the society of Central Asia and Kazakhstan since the end of the Soviet era. It tells how Islam has filled the spiritual void in the degenerating young states and how positive and negative its influence was. The article describes the role of this complex political, economic and cultural process in the development of young states, which takes place step by step. This factor has had different effects on young states that have just gained sovereignty and are taking their first steps. The two-sided process of the Islamic factor is explained. Firstly, the politicization of Islam; secondly, the policy of the country's authorities towards this religion. Islamization is characterized by at least two trends simultaneously: the revival of Islam as a religion and the use of the «artificial face» of Islam as an ideology, adopted by various extremist and terrorist groups in the struggle for power. These conditions have put the issue of security on the agenda of the Central Asian states. Thus, how many steps have been taken by countries whose geopolitical relations have

acquired a new face to ensure collective and national security. Adherence to the Sunni orientation of Islam in Kazakhstan, its compatibility with local religious beliefs that have survived since time immemorial, show the advantage of distinguishing between religious terrorism and extremism. It is concluded that the Islamic factor was a large trend that had an important impact on the world and on Central Asia, especially on Kazakhstan.

Keywords: Islamic factor, fundamentalism, Muslim world, spiritual emptiness, political and economic development, state interests, national security.

АВТОРЛАР ТУРАЛЫ АҚПАРАТ

Акшанова Асель Маратовна, гуманитарлық ғылым магистрі, ассистент-оқытушы, «Қазақстан тарихы» кафедрасы, Торайғыров университеті, Павлодар қ., 140008, Қазақстан Республикасы

Альмуханов Серик Хабдылькакимович, философия ғылымдарының кандидаты, профессор, Гуманитарлық және әлеуметтік ғылымдар факультеті, Торайғыров университеті, Павлодар қ., 140008, Қазақстан Республикасы, e-mail: sikola@list.ru

Каппасова Гульсара Маданиевна, PhD докторы, қауымд. профессор (доцент), Гуманитарлық және әлеуметтік ғылымдар факультеті, Торайғыров университеті, Павлодар қ., 140008, Қазақстан Республикасы, e-mail: gulsara_k@bk.ru

Смагулова Бахыт Таскеновна, философия магистрі, аға оқытушы, Гуманитарлық және әлеуметтік ғылымдар факультеті, Торайғыров университеті, Павлодар қ., 140008, Қазақстан Республикасы, e-mail: b_smagulova@list.ru

Султанова Гульнара Шаихьяновна, аға оқытушы, Гуманитарлық және әлеуметтік ғылымдар факультеті, Торайғыров университеті, Павлодар қ., 140008, Қазақстан Республикасы, e-mail: s.gulnara_sh@mail.ru

Хафиз Ғабит Құрметбекұлы, докторант, «Философия және этика» мамандығы, Журналистика және әлеуметтік ғылымдар факультеті, Л. Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Қазақстан Республикасы, Астана қ., 010008, Қазақстан Республикасы, e-mail: gabit_khafiz@mail.ru

Шабамбаева Анара Габдулбариевна, гуманитарлық ғылымдар магистрі, аға оқытушы, «Қазақстан тарихы» кафедрасы, Торайғыров университеті, Павлодар қ., 140008, Қазақстан Республикасы, e-mail: shabambaeva.anar@mail.ru

СВЕДЕНИЯ ОБ АВТОРАХ

Акшанова Асель Маратовна, магистр гуманитарных наук, преподаватель-ассистент, кафедра «История Казахстана», Торайғыров университет, г. Павлодар, 140008, Республика Казахстан

Альмуханов Серик Хабдылкакимович, кандидат философских наук, профессор, Факультет гуманитарных и социальных наук, Торайғыров университет, г. Павлодар, 140008, Республика Казахстан, e-mail: sikola@list.ru

Каппасова Гульсара Маданиевна, доктор PhD, ассоц. профессор (доцент), Факультет гуманитарных и социальных наук, Торайғыров университет, г. Павлодар, 140008, Республика Казахстан, e-mail: gulsara_k@bk.ru

Смагулова Бахыт Таскеновна, магистр философии, старший преподаватель, Торайғыров университет, Факультет гуманитарных и социальных наук, г. Павлодар, 140008, Республика Казахстан, e-mail: b_smagulova@list.ru

Султанова Гульнара Шаихьяновна, старший преподаватель, Факультет гуманитарных и социальных наук, Торайғыров университет, г. Павлодар, 140008, Республика Казахстан, e-mail: s.gulnara_sh@mail.ru

Хафиз Габит Курметбекулы, докторант, специальность «Философия и этика», Факультет журналистики и социальных наук, Евразийский национальный университет имени Л. Н. Гумилева, г. Астана, 010008, Республика Казахстан, e-mail: gabit_khafiz@mail.ru

Шабамбаева Анара Габдулбариевна, магистр гуманитарных наук, старший преподаватель, кафедра «История Казахстана», Торайғыров университет, г. Павлодар, 140008, Республика Казахстан, e-mail: shabambaeva.anar@mail.ru

INFORMATION ABOUT THE AUTHORS

Akshanova Asel Maratovna, master of humanitarian sciences, teacher-assistant of the department «History of Kazakhstan», Toraigyrov University, Pavlodar, Republic of Kazakhstan

Almukhanov Serik Khabdylkakimovich, Professor, Faculty of Humanities and Social Sciences, Toraigyrov University, Pavlodar, 140008, Republic of Kazakhstan, e-mail: sikola@list.ru

Kappasova Gulsara, PhD, Candidate of pedagogic sciences, professor, Faculty of Humanities and Social Sciences, Toraigyrov University, Pavlodar, 140008, Republic of Kazakhstan, e-mail: gulsara_k@bk.ru

Khafiz Gabit Kurmetbekuly, doctoral student in «Philosophy and ethics», Faculty of Journalism and Social Sciences, Eurasian national university, Astana, 010008, Republic of Kazakhstan, e-mail: gabit_khafiz@mail.ru

Smagulova Bakhyt, Master of Philosophy, Senior lecturer, Faculty of Humanities and Social Sciences, Toraigyrov University, Pavlodar, 140008, Republic of Kazakhstan, e-mail: b_smagulova@list.ru

Sultanova Gulnara Shaikhyanovna, Senior Lecturer, Faculty of Humanities and Social Sciences, Toraigyrov University, Pavlodar, 140008, Republic of Kazakhstan, e-mail: s.gulnara_sh@mail.ru

Shabambaeva Anara Gabdulbarievna, master of humanitarian sciences, senior lecturer of the department «History of Kazakhstan», Toraigyrov University, Pavlodar, 140008, Republic of Kazakhstan, e-mail: shabambaeva.anar@mail.ru

**ПРАВИЛА ДЛЯ АВТОРОВ В НАУЧНОМ ЖУРНАЛЕ
«ВЕСТНИК ТОРАЙҒЫРОВ УНИВЕРСИТЕТА.
ГУМАНИТАРНАЯ СЕРИЯ»**

Редакционная коллегия просит авторов руководствоваться следующими правилами при подготовке статей для опубликования в журнале.

Научные статьи, представляемые в редакцию журнала должны быть оформлены согласно базовым издательским стандартам по оформлению статей в соответствии с ГОСТ 7.5-98 «Журналы, сборники, информационные издания. Издательское оформление публикуемых материалов», пристатейных библиографических списков в соответствии с ГОСТ 7.1-2003 «Библиографическая запись. Библиографическое описание. Общие требования и правила составления».

*В номер допускается не более одной рукописи от одного автора либо того же автора в составе коллектива соавторов.

*Количество соавторов одной статьи не более 5.

*Степень оригинальности статьи должна составлять не менее 60 % (согласно решению редакционной коллегии).

*Направляемые статьи не должны быть ранее опубликованы, не допускается последующее их опубликование в других журналах, в том числе переводы на другие языки.

*Решение о принятии рукописи к опубликованию принимается после проведения процедуры рецензирования.

*Двойное рецензирование (слепое) проводится конфиденциально, автору не сообщается имя рецензента, а рецензенту – имя автора статьи.

*Статьи отправлять вместе с квитанцией об оплате. Стоимость публикации в журнале за страницу 1000 (одна тысяча) тенге, включая статьи магистрантов и докторантов в соавторстве с лицами с ученой степенью.

*Оплата за статью не возвращается в случае, если статья отклонена антиплагиатом или рецензентом. Автор может повторно отправить статью на антиплагиат или рецензирования 1 раз.

Редакция не занимается литературной и стилистической обработкой статьи.

Если статья отклонена антиплагиатом или рецензентом, статья возвращается автору на доработку. Автор может повторно отправить статью на антиплагиат или рецензирования 1 раз. За содержание статьи несет ответственность автор.

Статьи, оформленные с нарушением требований, к публикации не принимаются и возвращаются авторам.

Датой поступления статьи считается дата получения редакцией ее окончательного варианта.

Статьи публикуются по мере поступления.

Периодичность издания журналов – четыре раза в год (ежеквартально).

Сроки подачи статьи:

- первый квартал до 10 февраля;
- второй квартал до 10 мая;
- третий квартал до 10 августа;
- четвертый квартал до 10 ноября.

Журнал «Вестник Торайғыров университета. Гуманитарная серия» выпускается с периодичностью 4 раза в год в сетевом (электронном) формате в следующие установленные сроки выхода номеров журнала:

Первый номер выпускается до 30 марта текущего года,

Второй номер – до 30 июня;

Третий номер – до 30 сентября;

Четвертый номер – до 30 декабря.

Статью (электронную версию и квитанции об оплате) следует направлять на сайт: <https://vestnik-humznitar.tou.edu.kz/>. Для подачи статьи на публикацию необходимо пройти регистрацию на сайте.

Лицо, которое внесло наибольший интеллектуальный вклад в подготовку рукописи (при двух и более соавторах), является автором-корреспондентом и обозначается «*».

Для осуществления процедуры двойного рецензирования (слепого), авторам необходимо отправлять два варианта статьи: первый – с указанием личных данных, второй – только содержание статьи.

Статьи должны быть оформлены в строгом соответствии со следующими правилами:

– В журналы принимаются статьи по всем научным направлениям, набранные на компьютере, напечатанные на одной стороне листа с полями 30 мм со всех сторон листа, электронный носитель со всеми материалами в текстовом редакторе «Microsoft Office Word (97, 2000, 2007, 2010) для WINDOWS».

– Общий объем статьи, включая аннотации, литературу, таблицы, рисунки и математические формулы не должен превышать **12 страниц печатного текста**. *Текст статьи: кегль – 14 пунктов, гарнитура – Times New Roman (для русского, английского и немецкого языков), KZ Times New Roman (для казахского языка).*

Структура научной статьи включает название, аннотации, ключевые слова, основные положения, введение, материалы и методы, результаты и обсуждение, заключение, выводы, информацию о финансировании (при наличии), список литературы (используемых источников) к каждой статье, включая романизированный (транслитерированный латинским алфавитом) вариант написания источников на кириллице (на казахском и русском языках) см. ГОСТ 7.79–2000 (ИСО 9–95) *Правила транслитерации кирилловского письма латинским алфавитом.*

Статья должна содержать:

1 **МРНТИ** (Межгосударственный рубрикатор научной технической информации);

2 **DOI** – после МРНТИ в верхнем правом углу (присваивается и заполняется редакцией журнала);

3 **Фамилия, имя, отчество** (полностью) автора(-ов) – на казахском, русском и английском языках (*жирным шрифтом, по центру*);

4 **Ученая степень, ученое звание;**

5 **Аффилиация** (факультет или иное структурное подразделение, организация (место работы (учебы)), город, почтовый индекс, страна) – на казахском, русском и английском языках;

6 **E-mail;**

7 **Название статьи** должно отражать содержание статьи, тематику и результаты проведенного научного исследования. В название статьи необходимо вложить информативность, привлекательность и уникальность (*не более 12 слов, прописными буквами, жирным шрифтом, по центру, на трех языках: русский, казахский, английский либо немецкий*);

8 **Аннотация** – краткая характеристика назначения, содержания, вида, формы и других особенностей статьи. Должна отражать основные и ценные, по мнению автора, этапы, объекты, их признаки и выводы проведенного исследования. Дается на казахском, русском и английском либо немецком языках (*рекомендуемый объем аннотации – не менее 150, не более 300 слов, курсив, нежирным шрифтом, кегль – 12 пунктов, абзацный отступ слева и справа 1 см, см. образец*);

9 **Ключевые слова** – набор слов, отражающих содержание текста в терминах объекта, научной отрасли и методов исследования (*формируются на трех языках: русский, казахский, английский либо немецкий; кегль – 12 пунктов, курсив, отступ слева-справа – 1 см.*). Рекомендуемое количество ключевых слов – 5-8, количество слов внутри ключевой фразы – не более 3. Задаются в порядке их значимости, т.е. самое важное ключевое слово статьи должно быть первым в списке (*см. образец*);

10 Основной текст статьи излагается в определенной последовательности его частей, включает в себя:

- **Введение / Кіріспе / Introduction** (*абзац 1 см по левому краю, жирными буквами, кегль – 14 пунктов*). Обоснование выбора темы; актуальность темы или проблемы. Актуальность темы определяется общим интересом к изученности данного объекта, но отсутствием исчерпывающих ответов на имеющиеся вопросы, она доказывается теоретической или практической значимостью темы.

- **Материалы и методы** (*абзац 1 см по левому краю, жирными буквами, кегль – 14 пунктов*). Должны состоять из описания материалов и хода работы, а также полного описания использованных методов.

- **Результаты и обсуждение** (*абзац 1 см по левому краю, жирными буквами, кегль – 14 пунктов*). Приводится анализ и обсуждение полученных вами результатов исследования. Приводятся выводы по полученным в ходе исследования результатам, раскрывается основная суть. И это один из самых важных разделов статьи. В нем необходимо провести анализ результатов своей работы и обсуждение соответствующих результатов в сравнении с предыдущими работами, анализами и выводами.

- **Информацию о финансировании (при наличии)** (*абзац 1 см по левому краю, жирными буквами, кегль – 14 пунктов*).

- **Выводы / Қорытынды / Conclusion** (*абзац 1 см по левому краю, жирными буквами, кегль – 14 пунктов*).

Выводы – обобщение и подведение итогов работы на данном этапе; подтверждение истинности выдвигаемого утверждения, высказанного автором, и заключение автора об изменении научного знания с учетом полученных результатов. Выводы не должны быть абстрактными, они должны быть использованы для обобщения результатов исследования в той или иной научной области, с описанием предложений или возможностей дальнейшей работы.

- **Список использованных источников / Пайдаланған деректер тізімі / References** (*жирными буквами, кегль – 14 пунктов, в центре*) включает в себя:

Статья и список использованных источников должны быть оформлены в соответствии с ГОСТ 7.5-98; ГОСТ 7.1-2003 (*см. образец*).

Очередность источников определяется следующим образом: сначала последовательные ссылки, т.е. источники на которые вы ссылаетесь по очередности в самой статье. Затем дополнительные источники, на которых нет ссылок, т.е. источники, которые не имели место в статье, но рекомендованы вами читателям для ознакомления, как смежные работы, проводимые параллельно. Объем *не менее 10 не более чем*

20 наименований (ссылки и примечания в статье обозначаются сквозной нумерацией и заключаются в квадратные скобки). В случае наличия в списке использованных источников работ, представленных на кириллице, необходимо представить список литературы в двух вариантах: первый – в оригинале, второй – романизированный (транслитерация латинским алфавитом) вариант написания источников на кириллице (на казахском и русском языках) см. ГОСТ 7.79–2000 (ИСО 9–95) Правила транслитерации кирилловского письма латинским алфавитом.

Романизированный список литературы должен выглядеть следующим образом:

автор(-ы) (транслитерация) → название статьи в транслитерированном варианте → [перевод названия статьи на английский язык в квадратных скобках] → название казахоязычного либо русскоязычного источника (транслитерация, либо английское название – если есть) → выходные данные с обозначениями на английском языке.

11 **Иллюстрации, перечень рисунков** и подрисуночные надписи к ним представляют по тексту статьи. В электронной версии рисунки и иллюстрации представляются в формате TIF или JPG с разрешением не менее 300 dpi.

12 **Математические формулы** должны быть набраны в Microsoft Equation Editor (каждая формула – один объект).

На отдельной странице (после статьи)

В электронном варианте приводятся полные почтовые адреса, номера служебного и домашнего телефонов, e-mail (номер телефона для связи редакции с авторами, не публикуются);

Сведения об авторах

На казахском языке	На русском языке	На английском языке
Фамилия Имя Отчество (полностью)		
Должность, ученая степень, звание		
Организация		
Город		
Индекс		
Страна		
E-mail		
Телефон		

140008, Республика Казахстан, г. Павлодар, ул. Ломова, 64,
НАО «Торайғыров университет»,
Издательство «Toraighyrov University», каб. 137,
 Тел. 8 (7182) 67-36-69, (внутр. 1147).
 E-mail: kereku@tou.edu.kz

Наши реквизиты:

НАО «Торайғыров университет» РНН 451800030073 БИН 990140004654	НАО «Торайғыров университет» РНН 451800030073 БИН 990140004654	Приложение kaspi.kz Платежи – Образование – Оплата за ВУЗы – Заполняете все графы (в графе Факультет укажите «За публикацию в научном журнале, название журнала и серии»)
АО «Jýsan Bank» ИИК KZ57998FTB00 00003310 БИК TSESKZK A Кбе 16 Код 16 КНП 861	АО «Народный Банк Казахстана» ИИК KZ156010241000003308 БИК HSBKZKZKX Кбе 16 Код 16 КНП 861	

ОБРАЗЕЦ К ОФОРМЛЕНИЮ СТАТЕЙ

МРНТИ 04.51.59

DOI xxxxxxxxxxxxxxxx

С. К. Антикеева*, С. К. Ксембаева

Торайғыров университет, Республика Казахстан, г. Павлодар

ТЕОРЕТИЧЕСКАЯ МОДЕЛЬ ФОРМИРОВАНИЯ КОМПЕТЕНЦИЙ СОЦИАЛЬНЫХ РАБОТНИКОВ ЧЕРЕЗ КУРСЫ ПОВЫШЕНИЯ КВАЛИФИКАЦИИ

В данной статье представлена теоретическая модель формирования личностных и профессиональных компетенций социальных работников через курсы повышения квалификации, которая разработана в рамках докторской диссертации «Формирование личностных и профессиональных компетенций социальных работников через курсы повышения квалификации». В статье приводятся педагогические аспекты самого процесса моделирования, перечислены этапы педагогического моделирования. Представлены методологический, процессуальный (технологический) и инструментальный уровни модели, ее цель, мониторинг сформированности искомых компетенций, а также результат. В модели показаны компетентностный, личностно-ориентированный и практико-ориентированный педагогические подходы, закономерности, принципы, условия формирования выбранных компетенций; описаны этапы реализации процесса формирования, уровни сформированности личностных и профессиональных компетенций. В разделе практической подготовки предлагается интерактивная работа в системе слушатель-преподаватель-группа, подразумевающая личное участие каждого специалиста, а также открытие первого в нашей стране Республиканского общественного объединения «Национальный альянс профессиональных социальных работников». Данная модель подразумевает под собой дальнейшее совершенствование и самостоятельное развитие личностных и профессиональных компетенций социальных работников. Это позволяет увидеть в модели эффективность реализации курсов повышения квалификации, формы, методы и средства работы.

Ключевые слова: теоретическая модель, компетенции, повышение квалификации, социальные работники.

Введение

Социальная работа – относительно новая для нашей страны профессия. Поэтому обучение социальных работников на современной стадии не характеризуется наличием достаточно разработанных образовательных стандартов, которые находили бы выражение в формулировке педагогических целей, в содержании, технологиях учебного процесса.

Продолжение текста публикуемого материала

Материалы и методы

Теоретический анализ научной психолого-педагогической и специальной литературы по проблеме исследования; анализ законодательных и нормативных документов по открытию общественных объединений; анализ содержания программ курсов повышения квалификации социальных работников; моделирование; анализ и обобщение педагогического опыта; опросные методы (беседа, анкетирование, интервьюирование); наблюдение; анализ продуктов деятельности специалистов; эксперимент, методы математической статистики по обработке экспериментальных данных.

Продолжение текста публикуемого материала

Результаты и обсуждение

Чтобы понять объективные закономерности, лежащие в основе процесса формирования и развития личностных и профессиональных компетенций социальных работников через курсы повышения квалификации, необходимо четко представлять себе их модель.

Продолжение текста публикуемого материала

Выводы

Таким образом, на основании вышеизложенного можно сделать вывод о том, что теоретическая модель формирования личностных и профессиональных компетенций социальных работников через курсы повышения квалификации содержит три уровня ее реализации.

Продолжение текста публикуемого материала

Список использованных источников

1 Дахин, А. Н. Педагогическое моделирование : сущность, эффективность и неопределенность [Текст] // Педагогика. – 2003. – № 4. – С. 22.

2 **Кузнецова, А. Г.** Развитие методологии системного подхода в отечественной педагогике : монография [Текст]. – Хабаровск : Изд-во ХКИППК ПК, 2001. – 152 с.

3 **Каропа, Г. Н.** Системный подход к экологическому образованию и воспитанию (На материале сельских школ) [Текст]. – Минск, 1994. – 212 с.

4 **Штофф, В. А.** Роль моделей в познании [Текст] – Л. : ЛГУ, 1963. – 128 с.

5 **Таубаева, Ш.** Методология и методика дидактического исследования : учебное пособие [Текст]. – Алматы : Казак университеті, 2015. – 246 с.

6 **Дахин, А. Н.** Моделирование компетентности участников открытого образования [Текст]. – М. : НИИ школьных технологий 2009. – 290 с.

7 **Дахин, А. Н.** Моделирование в педагогике [Текст] // Идеи и идеалы. – 2010. – № 1(3). – Т. 2 – С. 11–20.

8 **Дахин, А. Н.** Педагогическое моделирование: монография [Текст]. – Новосибирск : Изд-во НИПКиПРО, 2005. – 230 с.

9 **Аубакирова, С. Д.** Формирование деонтологической готовности будущих педагогов к работе в условиях инклюзивного образования : дисс. на соиск. степ. д-ра филос. (PhD) по 6D010300 – Педагогика и психология [Текст] – Павлодар, 2017. – 162 с.

10 **Арын, Е. М., Пфейфер, Н. Э., Бурдина, Е. И.** Теоретические аспекты профессиональной подготовки педагога XXI века : учеб. пособие [Текст]. – Павлодар : ПГУ им. С. Торайгырова; СПб. : ГАФКиСим. П. Ф. Лесгафта, 2005. – 270 с.

References

1 **Dahin, A. N.** Pedagogicheskoe modelirovanie: suschnost, effektivnost i neopredelennost [Pedagogical modeling : essence, effectiveness, and uncertainty] [Text]. In Pedagogu. – 2003. – № 4. – P. 22.

2 **Kuznetsova, A. G.** Razvitie metodologii sistemnogo podhoda v otechestvennoi pedagogike [Development of the system approach methodology in Russian pedagogy : monograph] [Text]. – Khabarovsk : Izd-vo KhK IPPK PK, 2001. – 152 p.

3 **Каропа, Г. Н.** Sistemnyi podhod k ekologicheskomu obrazovaniyu i vospitaniyu (Na materiale selskih shkol) [The systematic approach to environmental education and upbringing (Based on the material of rural schools)] [Text] – Minsk, 1994. – 212 p.

4 **Shtoff, V. A.** Rol modelei v poznanii [The role of models in cognition] [Text] – L. : LGU, 1963. – 128 p.

5 **Taubayeva, Sh.** Metodologiya i metodika didakticheskogo issledovaniya : uchebnoe posobie [Methodology and methods of educational research : a tutorial] [Text] – Almaty : Kazak University, 2015. – 246 p.

6 **Dahin, A. N.** Modelirovanie kompetentnosti uchastnikov otkrytogo obrazovaniya [Modeling the competence of open education participants] [Text] – Moscow : NII shkolnyh tehnologii, 2009. – 290 p.

7 **Dahin, A. N.** Modelirovanie v pedagogike [Modeling in pedagogy] [Text]. In Idei i idealy. – 2010. – № 1(3). – Т. 2 – P. 11–20.

8 **Dahin, A. N.** Pedagogicheskoe modelirovanie : monographia [Pedagogical modeling : monograph] [Text]. – Novosibirsk : Izd-vo NIPKiPRO, 2005. – 230 p.

9 **Aubakirova, S. D.** Formirovaniye deontologicheskoi gotovnosti buduschih pedagogov k rabote v usloviyah inklusivnogo obrazovaniya : dissertaciya na soiskanie stepeni doctora filosofii (PhD) po specialnosti 6D010300 – Pedagogika i psihologiya. [Formation of deontological readiness of future teachers to work in inclusive education : dissertation for the degree of doctor of philosophy (PhD) in the specialty 6D010300- Pedagogy and psychology] [Text] – Pavlodar, 2017. – 162 p.

10 **Aryn, E. M., Pfeifer, N. E., Burdina, E. I.** Teoreticheskie aspekty professionalnoi podgotovki pedagoga XXI veka : ucheb. posobie [Theoretical aspects of professional training of a teacher of the XXI century : textbook] [Text] – Pavlodar : PGU im. S. Toraiyrov PSU; St.Petersburg. : GAFKiS im. P. F. Lesgafta, 2005. – 270 p.

С. К. Антикеева*, С. К. Ксембаева

Торайғыров университет, Қазақстан Республикасы, Павлодар қ.

БІЛКІЛІКТІ АРТТЫРУ КУРСТАРЫ АРҚЫЛЫ ӘЛЕУМЕТТІК ҚЫЗМЕТКЕРЛЕРДІҢ ҚҰЗІРЕТТІЛІКТЕРІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ТЕОРИЯЛЫҚ МОДЕЛІ

Бұл мақалада «Әлеуметтік қызметкерлердің біліктілігін арттыру курстары арқылы тұлғалық және кәсіби құзіреттіліктерін қалыптастыру» докторлық диссертация шеңберінде әзірленген біліктілікті арттыру курстары арқылы әлеуметтік қызметкерлердің тұлғалық және кәсіби құзіреттілігін қалыптастырудың теориялық моделі ұсынылған. Мақалада модельдеу процесінің педагогикалық аспектілері, педагогикалық модельдеудің кезеңдері келтірілген. Модельдің әдіснамалық, процессуалдық (технологиялық) және аспаптық деңгейлері, оның мақсаты, қажетті құзыреттердің қалыптасу мониторингі, сондай-ақ нәтижесі ұсынылған. Модельде

құзыреттілікке, тұлғаға бағытталған және практикаға бағытталған педагогикалық тәсілдер, таңдалған құзыреттерді қалыптастыру заңдылықтары, қағидаттары, шарттары көрсетілген; қалыптасу процесін іске асыру кезеңдері, жеке және кәсіби құзыреттердің қалыптасу деңгейлері сипатталған. Практикалық дайындық бөлімінде тыңдаушы-оқытушы-топ жүйесінде интерактивті жұмыс ұсынылады, ол әр маманның жеке қатысуын, сондай-ақ елімізде алғашқы «кәсіби әлеуметтік қызметкерлердің ұлттық альянсы» республикалық қоғамдық бірлестігінің ашылуын білдіреді. Бұл модель әлеуметтік қызметкерлердің жеке және кәсіби құзыреттерін одан әрі жетілдіруді және тәуелсіз дамытуды білдіреді. Бұл модельде біліктілікті арттыру курстарын іске асырудың тиімділігін, жұмыс нысандары, әдістері мен құралдарын көруге мүмкіндік береді.

Кілтті сөздер: теориялық модель, құзыреттілік, біліктілікті арттыру, әлеуметтік қызметкерлер.

S. K. Antikeeva*, S. K. Ksembaeva
Toraighyrov University, Republic of Kazakhstan, Pavlodar

THEORETICAL MODEL OF FORMATION COMPETENCIES OF SOCIAL WORKERS THROUGH PROFESSIONAL DEVELOPMENT COURSES

This article presents a theoretical model for the formation of personal and professional competencies of social workers through advanced training courses, which was developed in the framework of the doctoral dissertation «Formation of personal and professional competencies of social workers through advanced training courses». The article presents the pedagogical aspects of the modeling process itself, and lists the stages of pedagogical modeling. The methodological, procedural (technological) and instrumental levels of the model, its purpose, monitoring the formation of the required competencies, as well as the result are presented. The model shows competence-based, personality-oriented and practice-oriented pedagogical approaches, patterns, principles, conditions for the formation of selected competencies; describes the stages of the formation process, the levels of formation of personal and professional competencies. The practical training section offers interactive work in the listener-teacher-group system, which implies the personal participation of each specialist, as well as the opening of the first Republican public Association in our

country, the national Alliance of professional social workers. This model implies further improvement and independent development of personal and professional competencies of social workers. This allows you to see in the model the effectiveness of the implementation of advanced training courses, forms, methods and means of work.

Keywords: theoretical model, competencies, professional development, social workers.

Сведения об авторах

На казахском языке	На русском языке	На английском языке
Антикеева Самал Канатовна «Педагогика және психология» мамандығы бойынша докторант Торайғыров университеті, Гуманитарлық және әлеуметтік ғылымдар факультеті, Павлодар, 140008, Қазақстан Республикасы, samal_antikeyeva@mail.ru, 8-000-000-00-00	Антикеева Самал Канатовна докторант по специальности «Педагогика и психология», Торайғыров университет, Факультет гуманитарных и социальных наук, Павлодар, 140008, Республика Казахстан, samal_antikeyeva@mail.ru, 8-000-000-00-00	Samal Kanatovna Antikeeva doctoral student in «Pedagogy and psychology», Toraighyrov University, Faculty of Humanities and Social Sciences, Pavlodar, 140008, Republic of Kazakhstan, samal_antikeyeva@mail.ru, 8-000-000-00-00

**ПУБЛИКАЦИОННАЯ ЭТИКА
В НАУЧНОМ ЖУРНАЛЕ
(«ВЕСТНИК ТОРАЙГЫРОВ УНИВЕРСИТЕТ»,
«НАУКА И ТЕХНИКА КАЗАХСТАНА», «КРАЕВЕДЕНИЕ»)**

Редакционная коллегия журналов «Вестник Торайғыров университет», «Наука и техника Казахстана» и «Краеведение» в своей работе придерживается международных стандартов по этике научных публикаций и учитывает информационные сайты ведущих международных журналов.

Редакционная коллегия журнала, а также лица, участвующие в издательском процессе в целях обеспечения высокого качества научных публикаций, во избежание недобросовестной практики в публикационной деятельности (использование недостоверных сведений, изготовление данных, плагиат и др.), обеспечения общественного признания научных достижений обязаны соблюдать этические нормы и стандарты, принятые международным сообществом и предпринимать все разумные меры для предотвращения таких нарушений.

Редакционная коллегия ни в коем случае не поощряет неправомерное поведение (плагиат, манипуляция, фальсификация) и приложить все силы для предотвращения наступления подобных случаев. В случае, если редакционной коллегии станет известно о любых неправомерных действиях в отношении опубликованной статьи в журнале или в случае отрицательного результата экспертизы редколлегии статья отклоняется от публикации.

Редакционная коллегия не должна раскрывать информацию о принятых к опубликованию рукописей третьим лицам, не являющимся рецензентами, потенциальными рецензентами, членами редакционной коллегии, работниками типографии. Неопубликованные данные, полученные из рукописей, не должны использоваться в личных исследовательских целях без письменного разрешения автора.

Ответственность экспертов (рецензентов)

Рецензенты должны давать объективные суждения и указывать на соответствующие опубликованные работы, которые еще не цитируются. К рецензируемым статьям следует обращаться конфиденциально. Рецензенты будут выбраны таким образом, чтобы не было конфликта интересов в отношении исследования, авторов и / или спонсоров исследования.

Ответственность авторов

Ответственность за содержание работы несет автор. Авторы обязаны вносить исправления, пояснения, опровержения и извинения, если такие имеются.

Автор не должен представлять статью, идентичную ранее опубликованной в другом журнале. В частности, не принимаются переводы на английский либо немецкий язык статей, уже опубликованных на другом языке.

В случае обнаружения в рукописи статьи существенных ошибок автор должен сообщить об этом редактору раздела до момента подписи в печать оригинал-макета номера журнала. В противном случае автор должен за свой счет исправить все критические замечания.

Направляя статью в журнал, автор осознаёт указанную степень персональной ответственности, что отражается в письменном обращении в редакционную коллегия Журнала.

Теруге 26.06.2023 ж. жіберілді. Басуға 30.06.2023 ж. қол қойылды.

Электронды баспа

515 Kb RAM

Шартты баспа табағы 4,4.

Таралымы 300 дана. Бағасы келісім бойынша.

Компьютерде беттеген: З. Ж. Шоқубаева

Корректорлар: А. Р. Омарова, Д. А. Кожас

Тапсырыс № 4333

Сдано в набор 26.06.2023 г. Подписано в печать 30.06.2023 г.

Электронное издание

515 Kb RAM

Услпеч.л 4,4. Тираж 300 экз. Цена договорная.

Компьютерная верстка: Шоқубаева З. Ж.

Корректоры: А. Р. Омарова, Д. А. Кожас

Заказ № 4333

«Toraighyrov University» баспасынан басылып шығарылған

Торайғыров университеті

140008, Павлодар қ., Ломов к., 64, 137 каб.

«Toraighyrov University» баспасы

Торайғыров университеті

140008, Павлодар қ., Ломов к., 64, 137 каб.

8 (7182) 67-36-69

e-mail: kereku@tou.edu.kz

vestnik-humanitar.tou.edu.kz